

OPCA GEOGRAFIJA

DUKIĆ D., *Klimatologija sa osnovima meteorologije*, II prerađeno izdanje, 254 str., Naučna knjiga, Beograd 1967.

God. 1963. izišli su iz štampe »Osnovi meteorologije i klimatologije« od istog autora; knjiga je brzo nestala s tržišta, pa je autor bio prisiljen izdati novo izdanje. Međutim, novi nastavn plan, stečeno iskustvo i prilagođavanje klimatologije specifičnim potrebama naše struke, bitno su izmijenili strukturu prvog izdanja, tako da se nužno morao izmijeniti naslov udžbenika, koji iza sebe skriva zapravo novo djelo.

Posebno treba istaći težnju autora da se klimatološka problematika približi geografskoj interpretaciji, što je sasvim logično, jer meteorologiju treba prepustiti drugima. U tom smislu autor se — po modernim principima — mnogo služi kartogramima i grafikonima, što je glavni cilj geografskog prikazivanja procesa u atmosferi.

Približavanje klimatologije potrebama kompleksne geografije, odnosno potrebama praktičnog života, možda najbolje ilustrira primjer da je napisano potpuno novo poglavlje o djelovanju glavnih klimatskih elemenata na organizam čovjeka. Teško je dovoljno istaći utjecaj klime na fizičku i intelektualnu djelatnost čovjeka, napose u krajevima koji se jako udaljuju od našeg evropskog optimuma. Tome problemu geografi su kod nas poklanjali vrlo malo pažnje, pa se nadamo da će to inicirati jači i zasluženi interes za taj problem.

U istom smislu prošireno je i poglavlje o klimi gradova; to je pro-

blem o kojem se u svjetskoj klimatološkoj literaturi sve više piše, a u skladu je s rastućim utjecajem gradova na život ljudske zajednice.

Ne možemo se pohvaliti da imamo obilnu klimatološku literaturu; ovaj priručnik je doprinos novijim nastojanjima da se ispuni ta praznina, pa ga preporučamo našim geografima. T. Segota

GEZE B., *La spéléologie scientifique. Le rayon de la science*. p. 1—189. Bourges 1965.

U djelu »Naučna speleologija« malog i praktičnog formata dobili smo sažet i kompleksan pregled speleološke problematike. Djelo je podijeljeno u pet odjeljaka: podzemni svijet (str. 5—22), fizička speleologija (23—136), biološka speleologija (137—168), prethistorijska speleologija (169—180) i primjena naučne speleologije (181—187); na kraju je dano tumačenje nekih termina i osnovna bibliografija.

U prvom poglavlju predočen je opseg speleoloških oblika. Ukazano je na glavne sredine gdje nalazimo špilje, a na kraju su dani podaci o dosadašnjim istraživanjima.

Drugi dio je glavni i najopsežniji. Predočen je krš i objašnjeno formiranje šupljina u njemu. Cirkulacija voda je nosilac formiranja podzemnih šupljina, te se opravdano ukazuje da je to osnovni dio i bit karstologije. Autor prima osnovne koncepcije A. Grunda, te ponovljeno govori o nivou temeljnice. Razvoj podzemnih šupljina dovodi u vezu s tektonskim pukotinama, a razlike u obliku objašnjava nejednakom strukturom stijena.

Značajno je što veliku važnost daje utjecaju organskih kiselina na intenzitet korozije. Dani su brojni primjeri utvrđenih veza između ponora i vrela. Ispunjavanje špiljskih kanala može biti uvjetovano različitim procesima. Na kraju autor vrši još jedan pokušaj objašnjenja cikličkog razvoja krških oblika (povezano podzemnih i površinskih). Dobro je ukazano na modifikacije koje su uvjetovane klimatskim promjenama.

U drugom dijelu ovog poglavlja (mineralogija) jasnim i uvjerljivim izlaganjem objašnjeno je formiranje različitih »speleolita«. Očito da ovaj najatraktivniji element špiljskog inventara privlači posebnu pažnju autora, te se njegove birane riječi i slike odlično povezuju u objašnjenjima.

U trećem dijelu dani su značajni podaci i objašnjenja o klimatskim osobinama špilja: temperaturi, cirkuliranju zraka i vlažnosti.

Poglavlje »Biološka speleologija« daje sažete podatke o biljnom i životinjskom svijetu u špiljama. Naročita pažnja je posvećena onim organizmima (proteus, šišmiš i sl.) koji su najznačajniji.

Prehistorijska speleologija je na rubu interesa speleologa, ali ona privlači veliku društvenu pažnju. Međutim, autor daje izvanredne podatke, povezuje ih s geološkim promjenama i uključuje u opći kulturni razvoj.

Na kraju su ukratko izložene mogućnosti korištenja speleoloških objekata u praktičnom životu.

Dobili smo djelo koje je napisao eminentni naučni radnik. U kratkom, ali sadržajem bogatom, djelu nema banalnih opisa i impresija kojima se obično prepuštaju speleolozi-amateri. B. Géze iznosi činjenice, traži im objašnjenje, a obilje primjera odražava objektivnost, te čitalac slijedi izlaganja kao da to neposredno doživljava. Život i jasnoća izlaganja te bogatstvo primjera uvjetuju da knjigu ne samo na dušak čitate, već rado za njom ponovno posegnete i pri tom nadete novo i zanimljivo. Ilustracije su dobro birane i skladno se uključuju u tekst.

B. Géze je dao odličan priručnik koristan, ne samo onome koji

se interesira za podzemni svijet i krš uopće, već značajan i za opće kulturno uzdizanje. J. Roglić

HARIS D., *New light on plant domestication and origins of agriculture: a review*. Geographical Review v. 57, no 1, p. 90—107. New York 1967.

Ova rasprava je veoma koristan osvrt i pregled najnovije literature i rezultata o pojavi poljoprivrede. Radovi botaničara — genetičara i arheologa dali su u posljednje vrijeme rezultate koji mijenjaju ranija gledanja. Autor se prvenstveno osvrće na arheološka istraživanja.

Novija naučna dostignuća pobijaju ranija shematska gledanja, prema kojima je čovječanstvo sukcesivno prešlo sakupljačku, nomadsku i agrarnu (sesilnu) fazu. Nalazi ukazuju da su kompleksno i postepeno počeli priritomljavanje i gajenje domaćih životinja kao i uzgoj kultura.

Za sada je sigurno da donju granicu ili početak poljoprivrede treba pomaknuti za oko 2 tisuće godina, tj. do 7 tisuća godina pr. n. e. Tako rani počeci poljoprivrede su pouzdano datirani radiokarbonskom metodom (C—14) na više mjesta u jugozapadnoj Aziji i srednjoj Americi. Pri tome treba naglasiti da nema nikakvih dokaza, prema kojima bi klima tada bila drukčija, tj. vlažnija. Sve upućuje da početke poljoprivrede treba povezivati s krajem pleistocena i početkom holocena.

Poljoprivredni ostaci nisu se mogli očuvati u vlažnim i toplim ekvatorskim klimama, gdje je bilo prirodnih uvjeta za rani početak gajenja kultura. Međutim, istraživanja ukazuju da je u tim krajevima veoma rano počelo gajenje različitih narkotičnih i otrovnih biljki. J. Roglić

ROGLIĆ J. I N., *Litoralizacija — rekreativni i perspektivan proces*. Ekonomski institut u Splitu, str. 1—140, sa 47 slika u prilogu, Split 1967.

»Živimo u vremenu velikih promjena, koje ubrzavaju razvoj i sma-

njuju prostorne dimenzije. Izmjene koje se danas događaju u toku jedne generacije, mnogo su veće od onih koje su ranije nastajale tokom više stoljeća... « Ove uvodne riječi autora jasno ukazuju na pokretnički karakter vremena u kojem živimo.

Dugo vremena čovječanstvo je živjelo razbijeno i nepovezano, u stalnom strahu, bojeći se iznenađenja i neprijatelja. Razvitkom nauke i tehnike Zemlja je svedena na izletničke dimenzije »možemo poći u prazničke posjete svim našim globalnim susjedima unaprijed se sporazumjeti o programu, te izmijeniti svježih darove«. U novim uvjetima Svijet dobiva novu sadržinu i bitno se mijenjaju međusobni odnosi. Te nove pokretničke promjene ogledaju se prvenstveno u litoralizaciji, u procesu okupljanja i razvijanja društvenog života na morskim obalama. Svjetske obale postaju pročelja međunarodnog zблиžavanja i pozornice globalne suradnje i najvećih ostvarenja.

Ovo jedinstveno djelo o litoralizaciji i njenom značenju, prvo ovakve vrste u našoj literaturi, a koliko nam je poznato, i u svjetskoj, predstavlja sintezu autorova gledanja na razvoj i probleme suvremenog Svijeta, kojemu je jedina perspektiva u međusobnom zблиžavanju i razumijevanju, i u slobodnoj razmjeni dobara i iskustva. Izneseni stavovi i zaključci temelje se na širokoj kulturi, golemom iskustvu i svestranom poznavanju suvremenih kretanja u Svijetu i kod nas.

Osim uvoda (2—7 str.) djelo obuhvaća Opći dio (8—44 str.), Posebni dio (45—136 str.) i Opći osvrt (137—140 str.). Na kraju je priloženo 47 slika i navedena glavna literatura.

U Općem dijelu izlaže se bit i pokretničko značenje procesa litoralizacije, koji je izvor prosperiteta, pogotovo za one umješnije i odlučnije. »Morske obale postale su pojas najjeftinijeg snabdijevanja i najpovoljnije prodaje, litoralizacija, nosi koristi koje su ranije bile nepoznate.« U tom smislu osobito je poučan primjer Japana, koji je na vrijeme shvatio i koristio nove globalne odnose i na osnovu toga već postigao velike koristi. Primjer Japana slijede i drugi, jer iskustvo pokazuje da obalski smještaj industrije osigura-

va rentabilitet i donosi bogatstvo. Velike luke postaju centri svjetskog gospodarskog života i odraz globalne povezanosti. Suvremeni pomorski promet učinio je Svijet jedinstvenim tržištem, a međunarodna prekomorska razmjena istakla je žarišno značenje evropskog prostora. Iz toga su mnoge evropske nacije izvukle golemu dobit.

Litoralizacija odgovara i željama ljudi, što se odražava u turističkoj funkciji svjetskih primorja. »Morske obale postaju veliko tržište osvježanja i rasonodes«. Na ranije bezvrijednom prostoru otkrivaju se i ostavljaju bogatstva o kojima se ranije nije moglo ni sanjati. Turizam potiskuje izoliranost, nepovjerenje i neprijateljstva, te približava narode i pojedince. Turizam je danas bitan element suvremene litoralizacije. Primorja privlače sve veći broj ljudi, a primorski krajevi se oplemenjuju i bogate. More je danas faktor povezivanja i osvježanja, ono će sutra biti neiscrpan rudnik. Iz dosadašnjeg razvoja može se zaključiti da litoralizacija nije prolazna konjunktura, već perspektivan proces.

U Posebnom dijelu osvjetljavaju se, uz pomoć brojnih slika, mogućnosti, interesi i potrebe našeg učestvovanja u procesu litoralizacije i ističu prednosti našeg geografskog položaja u sklopu evropskog prostora, koji vrši ključnu ulogu u procesu litoralizacije, u kome je stekao najveća iskustva i iz koga izvlači najveće koristi. U tome posebno značenje ima evropsko Sredozemlje, koje je postalo najatraktivnije turističko područje Svijeta. Golemi prihodi od turizma čine da do jučer siromašne zemlje preko noći postaju bogate i postižu razvoj o kojemu se još nedavno nije moglo ni sanjati.

Jadransko more odavno je nazvano »kolodvorom pomorskih puteva«, što ukazuje na njegovo značenje, a time i na vrijednost našeg geografskog položaja na njegovim istočnim obalama. Obzirom na evropsko zaleđe, našoj zemlji se pružaju osnovni uvjeti da u suvremenom procesu globalnog povezivanja preuzme važnu posredničku funkciju, koja može osigurati mnogostruke koristi. Da li dovoljno uočavamo i koristimo

sve mogućnosti koje nam se u tom pružaju?

Valoriziranju našeg primorja posvećeno je najopsežnije poglavlje ovog djela, u kojemu autori znalački i argumentirano ukazuju na naše mogućnosti i perspektive. Jadranska orijentacija i kompleksna litoralizacija za nas su sudbinski značajne, njih traže naši ekonomski interesi i žele građani. Za takav proces postoje povoljni uvjeti, ali i problemi i to objektivne i subjektivne prirode. Našoj obali gravitira ne samo najveći i najrazvijeniji dio naše zemlje, već i veliki dio srednje Evrope. Od presudnog značenja je uspostavljanje dobrih prometnih veza s jadranskom obalom, odnosno svjetskim prometom i globalnim tržištem. U tom pogledu postoje objektivne teškoće, prvenstveno u planinskoj barijeri, ali one nisu nesavladive. Ovdje se ističu prednosti i značenje buduće unsko-butišničke cestovne magistrale, koja će otvoriti naše srednje i južno primorje širokom zaleđu srednje Evrope. Ističu se prednosti krškog primorja i slikovite obale za turističko valoriziranje i daje konkretne prijedloge za rješavanje problema opskrbe vodom. Osvjetljavaju se i subjektivni problemi i dokazuje neodrživost tvrdnji o prednostima egejske i dunavsko-crnomske orijentacije. Autori s pravom zaključuju kako su upravo subjektivni problemi bili dosad najodlučniji u sporom razvoju naše litoralizacije. »Otklanjanjem ovih nedostataka učinit ćemo naša ulagadostataka učinit ćemo naša ulaganja unosnijima i ubrzati naš opći razvoj, a naročito prekretničku litoralizaciju«. U tom smislu ističe se značenje Jadranske magistrale, koja je donijela i donosi izvanredne promjene u naš priobalni pojas.

U zaključnom Općem osvrtu sažete su glavne misli ovog djela. Dostignuti stupanj razvitka povezuje Svijet u zajednicu, što sa sobom nosi prekretničke i mnogostruke koristi. »Kompleksno globalno povezivanje je nužda i korist, te se nezadrživo ostvaruje. Zadržavanje tog procesa škodi čovječanstvu, a samoubilački se osvećuje onome koji to pokuša«.

Geografski položaj Jugoslavije kao evropske i sredozemne države

omogućava joj da vrši posredničke globalne funkcije i razvija kompleksnu litoralizaciju. Dosadašnje iskustvo, međutim, pokazuje »da još nismo dovoljno svijesni velikih prednosti i mogućnosti, te ne poduzimamo odgovarajuće i prave mjere, propuštamo prilike i zaostajemo«.

Brojne slike na kraju knjige, s veoma sadržajnim komentarima, osim što dopunjavaju tekst i povećavaju vrijednost djela, predstavljaju značajan prilog i same za sebe. Šteta je što je došlo do neslaganja u rednim brojevima slika u tekstu i stvarnom redosljedu slika u prilogu.

Ukazivanje na značajne i prekretničke procese litoralizacije u Svijetu, posebno u evropskom prostoru i poticaj na veće razumijevanje i intenzivnije napore u tom pravcu u našoj zemlji, na našem primorju, glavni je zadatak ovog pionirskog i nadasve interesantnog i vrijednog rada. Za poželjeti je da uskoro bude ponovo objavljen u većem broju primjeraka, kako bi bio dostupan što širem krugu čitalaca.

N. Stražičić

FLEMING D. K., Coastal steelworks in the Common market. Geographical Review, v. 57, n. 1, p. 48—72. New York 1967.

U procesu litoralizacije — okupljanja društvenog života na obalama — posebnu pažnju privlači prosperitet litoralne metalurgije. Pored japanske obalske metalurgije, naročito se ističu evropske obalske željezare. U ovom članku autor daje podatke o šest moćnih centara obalske metalurgije u Evropskom zajedničkom tržištu (Bagnoli, Cornigliano i Piombino u Italiji, Dunkerque u Francuskoj, IJmuiden u Nizozemskoj i Bremen u Zapadnoj Njemačkoj) i to prema stanju u 1964. g. U to doba još nisu bile u pogonu željezare u Taranto-u, Italija i Zelzate-u u Belgiji; sve metalurgije su nakon toga znatno pojačane.

Sve obalske metalurgije su integrirane ili je u planu da se tako

razviju, tj. prerađuju od sirovine do polufabrikata. Prva se razvila IJmuiden u Nizozemskoj i dobar je primjer integriranog pogona. Pored visokih peći i čeličane, tu imamo uređaje za bogaćenje rude, koksaruru, valjaonice za sve profile, tvornicu cijevi, tvornicu umjetnog gnojiva i cementa. Povezivanje metalurgije i velikih rafinerija u Dunkerqueu daje osnovu za još složenije kombinacije. Ovako kombiniranje industrije traže odgovarajući prostor. Sve obalske metalurgije su predviđene za veliku produkciju, neke čak i preko 5 milijuna tona čelika (Zelzate i Taranto); samo oskudica prostora u Corniglianou i Bagnoliu primorava da se produkcija ograniči na dva milijuna tona čelika.

Obalski smještaj traži osiguranje vlastite luke i suvremenih uređaja pretovara. Iskustva su pokazala da su najpogodniji specijalizirani brodovi za prijevoz rude od 35 do 45 tisuća tona; lučki uređaji za veće brodove traže odgovarajuće investicije. Klöker u Bremenu i ne može osigurati specijaliziranu luku takvih dimenzija, te je upućen na lučki emporij Wesermünde.

Obalski položaj omogućuje snabdijevanje iz različitih i najpovoljnijih sirovinskih izvora. Značajno je da obalske industrije izbjegavaju dobavu iz jednog sirovinskog centra, kako bi bile neovisne o even-

tualnim promjenama, a na taj način utječu i na stabilnost cijena. Jedino je orijentacija na kvalitetni američki ugljen dosta stabilna.

Obalska metalurgija proizvodi za globalno tržište, te se prilagodivost posvećuje naročita pažnja. Pogoni su novi i veoma moderni. Veliko koncentriranje kapitala, opseg i raznolikost produkcije, konjunkturnost i državna podrška osiguravaju obalskoj metalurgiji poslovni uspjeh i perspektivu. Udio obalske metalurgije u cjelokupnoj produkciji Zajedničkog tržišta konstantno raste.

Geografski je značajno da se obalska metalurgija u Zajedničkom tržištu okuplja u dva prostora: u cirkumkanalskom sektoru i na obalama Italije. Položaj odražava i glavne međusobne razlike. Za sada obalska metalurgija prvenstveno proizvodi za sve veće potrebe domaćeg evropskog tržišta. Evropska potrošnja čelika znatno je porasla posljednjih godina, osobito u Italiji. Perspektive su za cirkumkanalsku metalurgiju povoljnije, jer je ona uključena u jedno od najjačih žarišta svjetskog tržišta čelikom. Talijanska obalska metalurgija je povoljno položena prema zemljama koje imaju malu ili nemaju produkcije čelika, te se opravdano računa s aktiviranjem tog tržišta.

J. Roglić

JUGOSLAVIJA

HOLJEVAC V., Hrvati izvan domovine. Matica Hrvatska, Zagreb, 1967. str. 375.

Knjiga je podijeljena u pet dijelova: 1. Iz povijesti iseljeničtva (7—60), 2. U novoj domovini (60—258), 3. Doprinos hrvatskog iseljeničtva borbi naroda Jugoslavije u drugom svjetskom ratu (259 — 278), 4. Hrvatske manjine u susjednim zemljama (279 — 334) i 5. Nova ekonomska emigracija (335 — 368). Na kraju je navedena korišćena literatura (369 — 372), a na početku je dat Uvod (5—6).

Vođen živim zanimanjem za problematiku iseljavanja i iseljeničtva, te uz pomoć rezultata rada Zavoda za migracije i narodnosti u Zagrebu a i ranijih parcijalnih radova brojnih pisaca, autor je uspio da na prijemljiv i čitak način izloži, djelomično obradi i objasni tokove i uvjete iseljavanja s teritorija današnje republike Hrvatske od 15. stoljeća do naših dana. Sama činjenica da dosad to još nitko nije učinio u jednoj knjizi, upućuje u osnovi na neospornu korisnost i vrijednost ovog djela.

U dijelu »Iz povijesti iseljništva« autor iznosi ukratko migracijske pojave i posljedice u vezi s prodorom Turaka u zapadne krajeve Jugoslavije; zatim prati nastanak iseljavanja i nastajanje hrvatskih nacionalnih manjina u susjednim zemljama te početak prekomorske kolonizacije. Kako su selili, kamo su vodili putovi i smjerovi kretanja, te pojave vraćanja (reemigracije) daljnja su poglavlja autora interesa u prvom dijelu knjige. Nešto detaljnije obrađuje iseljavanje s obalnog područja Hrvatske do prvog svjetskog rata, zatim još detaljnije između dva svjetska rata.

Prvi dio knjige ima u stvari obilježje repetitorija najvažnijih događaja povezanih s procesom iseljavanja od 15. stoljeća do drugog svjetskog rata. To je razdoblje kada etničko područje Hrvata, zbog svog geopolitičkog položaja i učestalih tursko - austrijskih i tursko - mletačkih ratova od 15. do 18. stoljeća gubi svoju cjelovitost. Vrijednost ovog dijela knjige je upravo u tome što podsjeća čitaoca na zbivanja što su prethodila kasnijoj emigraciji koja je od Hrvatske učinila s njenih 1 600 000 iseljenika »naj-emigrantskiji« prostor Jugoslavije.

U tom dijelu ima i nekih nejasnoća; npr. pojam »vlaška nacionalnost« nije ni u najsžačijem obliku objašnjen. Ako se već spominje, onda je i o tome trebalo nešto reći. Ovakvo unosi zabunu kod neupućenih. Također nam se čini da nisu u dovoljnoj mjeri ni izložene ni objašnjene gospodarske prilike u našem primorju potkraj 19. i početkom 20. stoljeća. A bez toga se ne može u potpunosti shvatiti ni naša najjača prekomorska emigracija toga vremena.

Drugi dio knjige je najopširniji. Obrađuje stvaranje hrvatskih naseobina u SAD (63 — 162), njihov društveni i politički život i njihovu povezanost sa starim zavičajem. Posebno je značajan popis važnijih mjesta (170) i država (35) u kojima obitavaju naši iseljenici — zemlji najjače svjetske imigracije. Na osnovu toga izrađena je i karta SAD s oznakom mjesta i osnovnih zanimanja naših iseljenika. Posebno je

važno autorovo ukazivanje na međuzavisnost useljavanja u SAD i američke imigracione politike, koja je od 1882. godine postajala sve restriktivnija da bi se 1930. godine pretvorila u stvarnu zabranu useljavanja. Jer, već 1924. g. imigraciona kvota je iznosila svega 1 posto onih koji su porijeklom iz dotične zemlje a živjeli su u SAD još 1882. godine! Osim toga uvjet je bio da budu pismeni. Izvan useljeničke kvote mogli su useliti jedino članovi uže porodice (žena, neoženjeni sinovi i neudate kćeri do određene dobi) onih iseljenika koji su postali državljanima SAD. Takva politika skrenula je sve više naše iseljenike u ostale prekomorske zemlje; u Kanadu su odlazili manje zbog hladnoće a više u zemlje Južne Amerike i u Australiju. Argentina, Urugvaj, Brazil i Čile najvažnije su zemlje naših iseljenika kojih inače ima u gotovo svim latinskoameričkim zemljama.

Posebno su vrijedni pažnje s historijsko-geografskog aspekta podaci o načinu i uvjetima dolaska naših prvih iseljenika u pojedine prekomorske zemlje. Kanada, Australija i Novi Zeland područja su naše najmlađe prekomorske kolonizacije. Iako ih nema ni danas mnogo u tim zemljama, i premda su relativno okupljeni u svojim naseobinama, ima ih u stotinama naselja. Samo u Kanadi registrirani su u 107 naselja s jačom koncentracijom na istočnoj (Ontario) i zapadnoj obali (Britanska Kolumbija), dok ih je u Australiji u 19 naselja svih njenih država osim u Sjevernom Teritoriju.

Ispunja nas svojevršnim ponosom da su neki naši iseljenici u Južnoj Americi igrali i igraju značajnu ulogu, posebno u Argentini i Čileu. Naši iseljenici u južnoameričkim zemljama žive u 207 naseobina, od čega preko polovina otpada na Argentinu. I tu nam karta pokazuje razmještaj i gospodarsku djelatnost naših iseljenika. Sličnu kartu nalazimo i za Australiju, Novi Zeland i Afriku, što će nesumnjivo pripomoći geografskoj orijentaciji kada je riječ o našim ljudima u svijetu. Šteta što i ostali po-

daci nisu više iskorišteni za kartografsku dokumentaciju koja bi olakšala praćenje građe.

Što se tiče ranijeg iseljavanja u pojedine zemlje Evrope, ističu se posebno pravci u Belgiju, Francusku i Njemačku. I ovdje se te migracijske struje radne snage sasvim opravdano povezuju s restrikcijom useljavanja u SAD i s udaljenošću ostalih prekomorskih zemalja. Ali, tu je i niz drugih faktora koji su na to utjecali. Treba ih tražiti u zemlji i izvan nje, što autor i čini. Raspravlja se i o iseljavanju muslimanskog stanovništva u Tursku

Posebnu pažnju privlači poglavlje o doprinosu hrvatskog iseljavanja borbi naroda Jugoslavije u drugom svjetskom ratu, te dio u kom se raspravlja o položaju hrvatskih manjina u susjednim zemljama prije i poslije drugog svjetskog rata. Tu se raspravlja o uvjetima iseljavanja i opstanka naših ljudi u Austriji, Mađarskoj, Italiji, Rumunjskoj i Slovačkoj.

Peti dio je posvećen novoj, poslijeratnoj i najnovijoj ekonomskoj emigraciji. To je od posebnog interesa jer je proces svjež i odvija se pred našim očima. Pitanja na koja se traži odgovor jesu: Ostaje li i koliko te radne snage u Evropi? Koliki je udio Jugoslavije, posebno Hrvatske u novim migracijskim kretanjima radne snage u Evropi? Kuda vode i kamo dopijevaju glavni tokovi odlaska radne snage na privremeni rad u inozemstvo? Kakve su mogućnosti i izgledi nove ekonomske emigracije? itd.

Autor je pokušao da dađe bilans sveukupnog iseljavanja iz Jugoslavije i precizira udio Hrvatske u tom procesu. Cijeni se da sveukupno danas živi u inozemstvu oko 2 150 000 Jugoslavena; od toga otpada na predratnu ekonomsku emigraciju 1 200 000, dok je u toku drugog svjetskog rata (radi se valjda o političkim prebjezima!) iselilo 150 000, nakon rata 500 000 a još je i oko 300 000 otišlo posljednjih godina na privremeni rad u inozemstvo. Od ukupnog iseljavanja na Hrvate otpada oko 1 500 000 na Slovence 340 000, Srbe 200 000, Make-

donce 100 000 i Crnogorce svega 10 000.

Što se tiče razmještaja hrvatskih iseljenika, procjene pokazuju da ih je oko 900 000 u SAD, 250 000 u Latinskoj Americi, 200 000 u Evropi, 60 000 u Australiji, 50 000 u Kanadi, 30 000 u Novom Zelandu i oko 10 000 u Africi (Južna Afrička Republika, UAR i Maroko). Zanimljiva je i procjena podataka da od ukupnog broja Hrvata (6 178 000) njih svega 3 339 000 živi u SR Hrvatskoj, 953 000 u ostalim socijalističkim republikama Jugoslavije, dok ih je 1 500 000 u iseljeništvu, 200 000 na radu u inozemstvu, a 186 000 žive kao pripadnici hrvatske narodnosti u susjednim evropskim zemljama (Slovačkoj 7 000, Italiji 7 000, Rumunjskoj 12 000, Austriji 60 000 i u Mađarskoj 100 000).

Posebno je zanimljivo poglavlje o različitim gledanjima na ta migracijska kretanja. Bez obzira na zaključke do kojih dolazi autor, postavljanje ovih pitanja označava veoma rijedak pokušaj da se na njih odgovori. A to će se moći jedino stalnim i sistematskim praćenjem te pojave u budućnosti. Zato bi trebalo sada početi ondje gdje je autor ove knjige stao; to je povezano s temeljnim socijalno-gospodarskim i političko-ekonomskim pitanjima suvremene Jugoslavije i posebno Hrvatske. Jer, cijeni se da je samo u razdoblju 1962—1965. otišlo iz Hrvatske na rad u inozemstvo oko 150 000 ljudi. A vratilo se svega 5 000! Treba li da nas zabrinjava što danas otprilike svaki četvrti stanovnik Hrvatske živi izvan domovine?

U tekstu se zapažaju i neke nejasnoće. Osim već spomenutih stanovnika «vlaške nacionalnosti», navodi se da u Gradišću žive Hrvati i Nijemci (što je s Austrijancima?), da su iseljenici u Tursku bili «Hrvati muslimanske vjeroispovjesti» (bez obzira na problem o kojem se danas raspravlja, da li se sve te iseljenike u Tursku može svrstati u jednu te istu skupinu?), da su potkraj 19. stoljeća iseljavali u SAD i Bugari (Makedonci ne spominje iako se zna da ih je tada mnogo iseljavalo!), pravi se velik skok iz-

među prvobitne individualne i kasnije masovnije prekomorske emigracije, i na kraju, pisanje nekih geografskih imena (država i pokrajina u Novom svijetu) nije usklađeno s onim kako je prihvaćeno u geografskim udžbenicima i literaturi (npr. British Columbia i sl).

Na kraju, nije nam tačno poznato da li je knjiga rezultat isključivog rada autora. Ako jest, onda mu treba dati bezrezervno priznanje na uloženom trudu, strpljivosti i rezultatima do kojih je došao. Ako nije, onda bi trebalo zamjeriti što bar u Uvodu nisu spomenuti oni koji su na neki način pridonijeli obilju podataka i građi djela u cjelini. Uz to, šteta je što knjiga svojom cijenom od 120 N. dinara nije pristupačna širem krugu kupaca i što rukopis nije bio podvrgnut odgovarajućoj stručnoj recenziji.

M. Friganović

BANIĆ M., Morfologija Sombora. Zbornik za prirodne nauke Matice srpske, knj. 30., Novi Sad 1966., str. 75—138.

U Somboru, jednom od glavnih gradskih naselja Bačke, izdvajaju se tri osnovna morfološki različita dela: centralni deo sa karakteristikama »polugrada« i periferni deo sa karakteristikama sela. Pomenute delove autor je izdvojio posle pretrodnog veoma saveznog proučavanja topografije, teritorijalnog širenja, neizgrađenih i izgrađenih površina.

Centralni deo Sombora obuhvata »unutrašnju varoš« koja leži unutar starog šanca. U njemu autor posebno razlikuje i dva manja dela. Prelazni deo Sombora zahvata zonu koja sa svih strana opkoljava unutrašnju varoš. I najzad periferni deo obuhvata periferne delove Sombora. Za ovaj deo grada vezane su izvesne građevine koje morfološki i namenski odudaraju od svoje okoline itd.

Izložili smo samo kostur rada M. Banića, jer nije moguće složenu problematiku sa brojnim podacima i zaključcima svesti u uzan okvir kratkog prikaza. Ali u celini rad

predstavlja najzrelije ostvarenje koje su geografi napisali o Somboru. Veoma je produbljen i u celini ništa bitno u njemu ne ostaje nezapaženo. Brojne i uspele ilustracije su posebna vrednost rada.

J. F. Trifunski

BUKUROV B., Ostojićevo. Zbornik za prirodne nauke Matice srpske, sv. 30., Novi Sad 1966., str. 14—69.

Naučno odeljenje Matice srpske u Novom Sadu od pre nekoliko godina započelo je organizovano proučavanje svih naselja — seoskih i gradskih. Plodovi proučavanja već se objavljuju. I monografija o Ostojićevu je jedna od njih. Nju je napisao B. Bukurov, poznat novosadski geograf i zaslužan organizator pomenutih proučavanja.

Ostojićevo je naselje u severnom Banatu. Leži na prostoru između Sente i Kikinde. Godine 1961. imalo je 4.024 stanovnika. B. Bukurov ovom naselju posvetio je sveobuhvatnu pažnju. Proučio je do detalja prirodnu sredinu njegove bliže okoline, stanovništvo i privredu. Na kraju je zaključak. U njemu su izneti važniji problemi koji su tesno vezani za naselje i život stanovništva.

Monografija o Ostojićevu predstavlja osobito uspešan primer proučavanja vojvodanskih naselja.

J. F. TRIFUNSKI

DOMAC R., Šuma dalmatinskog crnog bora *Pinus nigra* Arn. subsp. *dalmatica* Vis. s. l. u Jugoslaviji. (Die Wälder der dalmatinischen Schwarzföhre-*Pinus nigra* Arn. subsp. *dalmatica* Vis. s. l. in Jugoslawien. Berichte des geobotanischen Institutes der Eidg. (techn.) Hochschule Stiftung Rübel, 36, pp. 103—116. Zürich, 1965.

U ovom radu autor cjelovito prvi puta u literaturi iznosi pregled endemičnih šuma dalmatinskog crnog bora (*Pinus nigra* Arn. subsp. *Dalmatica* Vis.) u Hrvatskoj, odnosno Dalmaciji.

Za područje Srednje Dalmacije (Brač, Hvar, Pelješac) ispitano je šest šumskih zajednica crnog bora:

1. *Genisto-Ericetum verticillatae dalmaticae* H-ic. Ovo je trajni degradacijski stadij, koji je nastao nakon potiskivanja klimatogene asocijacije šume *Seslerieto-Ostryetum*. Ovaj degradacijski stadij uglavnom je raširen na Pelješcu u području montano-mediteranskog pojasa.

2. *Erico-Rosmarietum pinetosum dalmaticae* H-ic. Nalazi se u eumediteranskom pojasu (zimzelena šuma) a rasprostranjeno je na Hvaru, a djelomično i na Braču. Degradacijski stadij.

3. *Stipo-Salvietum officinalis pinetosum dalmaticae* H-ic. Brač, a djelomično i na Pelješcu. Pripada eumediteransko-montanom pojasu (degradacijski stadij u listopadnom pojasu).

4. *Orno-Quercetum ilicis dalmaticae* H-ic. Klimatogeni facijes je zimzelene asocijacije Orno-*Quercetum ilicis* (eumediteranski pojas na Braču i Hvaru).

5. *Seslerio-Ostryetum pinetosum dalmaticae* H-ic. Brač i Plješivica (mediteransko-montani pojas).

6. *Seslerio-Juniperetum sibiricae pinetosum dalmaticae Domac*. Biokovo u mediteransko-montanom pojasu viših staništa. Graniči većinom s bukvom (*Fagion iliricum*).

U radu je autor detaljnije obradio šume Brača, Hvara i Biokova.

Iz rada je vidljivo da šume dalmatinskog crnog bora čine suvisli i povezani niz vegetacije od najnižih staništa eumediteranskog pojasa (*Orno-Quercetum ilicis pinosum dalmaticae*) do mediteransko brdskog pojasa (*Junipero-Pinetum dalmaticae*). Nadalje, proizlazi da su sva tri pojasa eumediteranski, submediteranski i mediteransko-montani pojas u mediteranskoj regiji jadranske provincije vrlo usko povezani i to u svakom slučaju više nego kontinentalni pojas bukve u Jugoslaviji.

Autor nadalje tvrdi da je Biokov centar rasprostiranja šuma cr-

nog bora. Biokovsku šumu crnog bora *Seslerio-Juniperetum sibiricae pinetosum dalmaticae Domac* autor izdvaja kao posebnu asocijaciju. *Junipero-Pinetum dalmaticae Domac*, koju autor priključuje na dvije već opisane šume (*Carpinetum orientalis croaticum* i *Seslerio-Ostryetum*) šumskom redu *Astryo-Carpinion orientalis* Horvat (1954) 1958. J. Kovačević

GAVRILOVIĆ Ž., Prilog biologiji Hercegovaca naseljenih u Vojvodini posle prvog i drugog svetskog rata. Zbornik za prirodne nauke Naučnog odeljenja Matice srpske, sv. 22, str. 22—43, Novi Sad 1962.

Rad Ž. Gavrilovića predstavlja redak pokušaj u našoj nauci: da se proučavaju promene u razvitku naših ljudi prilikom migracija iz jednih u druge oblasti sa savim izmenjenim uslovima života. Pomoću antropometrijskih metoda autor je pokušao da utvrdi somatske promene kod Hercegovaca naseljenih u Vojvodini. Utvrdio je i u kom se pravcu te promene odvijaju.

Na osnovu rezultata postignutih prilikom ispitivanja istaknuti su ovi opšti zaključci. Kolonizacija Hercegovaca u Vojvodini odrazila se na telesnim dimenzijama koje su u vezi sa načinom ishrane: težini tela, obimu abdomena, obimu mišića i udova i debljini potkožnog masnog tkiva. Sve ove telesne mere veće su kod kolonista nego kod starosedišaca u Hercegovini. U vitalnom kapacitetu nisu konstatovane značajne razlike.

U dva ranije objavljena rada autor je saopštio rezultate sličnih ispitivanja koja je vršio u Vojvodini među kolonistima iz Crne Gore i Like. Sa proučavanjem među doseljenicima iz Hercegovine on je pomenuti rad produžio. Svakako da će radovi ove vrste, koji čine novinu u našoj nauci, dati zanimljivu sliku o kvalitetnim osobenostima raznih vojvođanskih kolonističkih grupa uopšte.

J. F. Trifunovski

GRAČANIN Z., *Verbreitung und Wirkung der Bodenerosion in Kroatien* (Rasprostranjenost i djelovanje erozije tla u Hrvatskoj). Wilhelm Schmitz Verlag Giessen, 1962. Seiten 335. Prilog: 120 fotografija i 16 karata.

Studija je podijeljena na tri dijela. U prvom dijelu su obrađeni prirodni i gospodarski uvjeti Hrvatske. Autor analizira geomorfološke, klimatske, hidrografske i vegetacijske prilike, te utjecaj čovjeka i tla na pojavu i intenzitet erozije. U drugom dijelu razmatra se utjecaj erozije na svojstva tla u područjima tipičnim po štetama od erozije. To su područja krša, fliša, lesa (prapora), verfenskih škriljevaca i podzolaste zone. U trećem dijelu se razmatraju mjere za suzbijanje i otklanjanje već postojećih šteta od erozije. Svestrano su obrađeni gospodarsko-politički preduvjeti za uspješnu borbu protiv erozije, a zatim su predložene mjere za podizanje otpornosti tala protiv erozije, za zaštitno djelovanje vegetacije, za otjecanje površinskih voda bez štetnih posljedica. Na kraju je istaknut značaj naučnog istraživanja, kao osnove borbe protiv erozije.

U cjelini studija predstavlja vrlo opsežnu monografiju erozije tala u Hrvatskoj, vanredno važne prirodne pojave u životu svakog naroda, a obrađena je na način koji posvuda odražava organsku povezanost historijskih, ekonomskih i prirodnih prilika.

Dosljedno prirodoznanstveno gledanje odražava se kod razmatranja utjecaja vegetacije, čovjeka i osobina tala na stanje erodibilnosti pojedinih regiona. Tako se prirodni biljni pokrov Hrvatske posmatra sa stanovišta zonalnih (klimatogenih) šumskih zajednica, koje po svojem sastavu u ekologiji odražavaju životne prilike u pojedinim dijelovima zemlje. Npr. područje submediteranske zajednice medunca i bijelog graba (*Carpinetum orientalis croaticum H-16*) od cjelokupnog područja poznatog pod imenom »degradirani Krš«, zaprema najveći

dio i predstavlja najpustije površine.

Iako čovjek svojom djelatnošću pojačava snage koje omogućuju pojavu erozije, autor uočava da čovjek kod nas nije pasivno posmatrao tu pojavu, nego je poduzimao izvjesne mjere za očuvanje tla još od najranijih historijskih razdoblja. Ove mjere nisu nikada imale potreban opseg, naročito u vrijeme teških političkih i gospodarskih prilika.

Od svojstava tala, koja su odlučna za pojavu i opseg erozije, razmatrana su napose ona, koja određuju njihov kapacitet za infiltraciju, zatim mehanička otpornost prema odnošenju, kao i ona koja utječu na razvoj zaštitnog biljnog pokriva.

Autor se je kritički osvrnuo na metodu mjerenja mreže erozijskih jaruga na osnovu topografskih karata, jer ona ne pruža pouzdan uvid u sadašnje odnošenje tla, naročito u starim agrarnim pejzažima, koji su najviše zastupljeni u Hrvatskoj. Takvim mjerenjima u nekim zemljama obično su obuhvaćene i jaruge nastale u pleistocenu, ili čak i ranije, koje nisu u vezi s recentnom erozijom. Strane starih jaruga su obrasle vegetacijom i na njima se nalaze normalna i neerodirana tla.

Pojava stanca kamena u kršu na površini od nekoliko centimetara do nekoliko metara, postojala je i prije recentne erozije, pa prema tome njegova zastupljenost ne može biti osnova za prosuđivanje opsega odnošenja tla.

Zbog toga autor predlaže na područjima gdje nastaju erozijske jaruge i jaružnice, a gdje se sitne jaružice obradom svake godine poravnavaju, da se prema H. Kuronu, uspoređuju otvoreni profil tla od vrha prema dnu obronka.

Na krškim pašnjacima, gdje se erozijske jaružice ne izravnavaju posvuda obradom, i gdje je pored površinske erozije, ne nastaje uvijek niz međusobno genetski povezanih profila po jednom obronku, nego se na istoj visini obronka često nalaze u neposrednoj blizini različito erodirani profili, autor predlaže

že da se o djelovanju erozije prosuđuje na osnovu usporedbe erodiranih i neerodiranih profila, kao i na osnovu studija malih oblika površina.

Ova monografija o rasprostranjenosti i djelovanju erozije u Hrvatskoj, sa 708 literaturnih podataka, predstavlja jedno od fundamentalnih radova za naučno sagledavanje, kao i za daljnje proučavanje ove vanredno važne prirodne pojave u našim prilikama.

J. Kovačević

JOSIFOVSKA B., Prilog lokalizovanju grada Argosa u Peoniji. Ziva antika, god. XV, sv. 1, str. 117—136, Skopje 1965.

U tri natpisa iz antičkog doba koja su do sada bila poznata navodi se grad Argos u oblasti Peoniji. Prvi je Nikola Vulić pretpostavljao da se pomenuti grad nalazio kod današnjeg sela Stari Grad u slivu Babune, okolina Titovog Velesa. Međutim, drugi naučni radnici navodili su da bi Argos trebalo tražiti na prostoru oko tikveškog sela Skačinca itd.

Borka Josifovska, arheolog iz Skoplja, na osnovu detaljnijih terenskih istraživanja i novih arheoloških materijala je izvela sledeći zaključak: pomenuti grad Argos nalazio se severozapadno od Stobija u oblasti današnjih tikveških sela Vodovrata i Vinička. Centar grada Argosa ležao je na lokalitetu danas zvanom Vidin.

Zanimljivi su i drugi podaci u radu B. Josifovske. Grad Argos postojao je od III veka pre naše ere, pa do VI veka. Ovo bi značilo da on spada, kao i susedni mu Stobi, među one gradove koji su se postepeno razvili zahvaljujući pogodnim prirodnim uslovima. Argos je takođe u toku svog postojanja bio više puta napadan i rušen, pa prema tome i obnavljan. Na obnavljanje grada krajem II veka naše ere ukazuje jedan natpis iz tikveškog sela Vodovrata.

J. F. Trifunski

JOVIČIĆ Ž., Geografske osnove za razvoj turizma na Fruškoj gori. Zbornik za prirodne nauke Naučnog odeljenja Matice srpske, knj. 22, str. 66—82, Novi Sad 1962.

U uvodnom delu rada autor ističe sve značajniju turističku privlačnost i vrednost Fruške gore. Ona u Vojvodini pretstavlja jedinstvenu prostornu celinu. Fruška gora proglašena je za naš nacionalni park, čime je ukazano na njen turistički značaj. Ostali deo rada podeljen je u pet odeljaka.

U prvom odeljku izložen je povoljan geografski položaj Fruške gore prema većim geografskim centrima. Drugi odeljak sadrži prikaz Fruške gore kao prirodno-rekreativne oblasti. U trećem odeljku govori se o fruškogorskim kulturno-istorijskim spomenicima kao turističkim kuriozitetima. U četvrtom odeljku reč je o turističkim pravcima, lokalitetima i atraktivnim zonama fruškogorskog kompleksa.

Peti odeljak je prilično kraći. U njemu se prikazuju praktični problemi i smernice daljeg razvoja turizma. Autor je naročito naglasio da će se uloga Fruške gore kao izrazitog turističkog kompleksa neprekidno povećavati. Zbog toga turizam ove planine ne sme se prepuštiti stihijskom razvoju. Potrebe se moraju usklađivati s mogućnostima.

U celini rad Ž. Jovičića pretstavlja važan doprinos poznavanju naših oblasti značajnih za razvitak turizma. Pitanjima razvoja turizma posvećuje se velika pažnja u pojedinim drugim državama. Zbog toga se u novije doba sa interesom prate i svi radovi ove vrste kod nas.

J. F. Trifunski

JUTRONIĆ A., Stara naseljena naselja i nova naselja na istoku Brača. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. 42, br. 1, str. 63—75, Beograd 1962.

Ovaj rad A. Jutronića pretstavlja važan prilog poznavanju naselja i stanovništva Brača, najvećeg

dalmatinskog ostrva. U uvodu prikazana je podjela Brača u tri dela: zapadni Brač, srednji Brač i istočni Brač. Iza toga sledeju izlaganja o raseljenim i novim naseljima u istočnom delu Brača.

Istočni deo Brača imao je dva srednjevekovna naselja: Pothume, Dubravica, Mošuljica, Gradac, Podgračišće, Straževnik, Gomilje. Ta naselja danas ne postoje. Pisac se potrudio da odredi položaje raseljenih naselja. Najznačajnije je bilo naselje Gradac: ležalo je na severozapadnoj padini današnjeg istoimenog brda.

U drugom delu govori se o razvoju novih naselja u istočnom delu Brača. Ona su poglavito osniva na u 18. veku. Osnivali su ih doseljenici iz Makarskog primorja i drugi. Ta naselja su: G. Humac, Selca, Povelja, Novo Selo, Sumartin. Kretanje stanovništva u ovim naseljima pisac je pratio od 1857. g. Najveći broj stanovnika ona su imala 1900. g. — svega 4428. Međutim, 1961. g. broj stanovništva u njima spao je na 2978.

J. F. Trifunoski

KARAMAN I. Uloga Šibenika u dalmatinskoj privredi potkraj 19. i na početku 20. stoljeća.
»Mogućnosti«, br. 12, str. 1334—1345, Split, 1966.

Pisac govori o ekonomskom razvoju grada Šibenika, o saobraćajnim vezama, vođenoj snazi, lokalnoj privredi i o stranom kapitalu, naročito talijanskom u industriji i rudarstvu, uglavnom do prvog svjetskog rata. Konstatira da je nacionalno građanstvo Šibenika tek u relativno ograničenom opsegu bilo uključeno u poduzetničku aktivnost lokalne privrede. Širenje opsega ekonomske aktivnosti u Šibeniku, uslijed djelovanja krupnog stranog poduzetništva u gradu i u njegovom zaleđu, utjecalo je na priliv prihoda kod općinske uprave, koja još izrazitije, negoli je to inače, postaje meta i središte domaćeg građanstva. Položaj građanskih krugova Šibenika, koji proističe iz prika-

zanog razvitka i strukture privrednog života tog gradskog središta potkraj 19. i na početku 20. stoljeća, nesumnjivo je — veli Karaman — u odgovarajućoj mjeri odredio i smjer njihova djelovanja u oblasti društveno-političkih kretanja na području Dalmacije u to doba.

A. Jutronić

KOJIĆ B. Seoska kuća i seosko naselje u Vojvodini. Letopis Matice srpske, str. 470—481, Novi Sad 1966.

Arhitekt B. Kojić iz Beograda, proučava seoska naselja i seoske kuće u Vojvodini, utvrdio je tri glavna stupnja u njihovom opštem razvoju. To su: tursko doba, austrijsko doba do sredine 19. veka i savremeno doba do početka drugog svjetskog rata.

Prelaz iz prvog u drugi stupanj, kako ističe autor, izazvalo je nastojanje austrijske privredne vlasti da aktivira tlo zapuštene zemlje naseljavanjem državnih kmetova, kao i nastojanjem vojno-političke uprave osnivanjem poznate Vojne granice. Međutim, u privrednim prilikama koje su nastale oslobođenjem seljaka od kmetstva posle 1848. g., sprovođenjem komasacije zemlje izgradnjom železničke mreže i puteva, uvođenjem novčane privrede u sela itd.

U daljim izlaganjima pisac ističe: da u širim razmerama izgradnja vojvodanskih sela spada u okvire velikih poduhvata koji su nešto ranije vršeni u istočnoj Evropi. No u svim tim zahvatima vojvodanska seoska arhitektura odlikuje se svojom širinom i dubinom. Varijante svakako postoje na tako velikoj teritoriji ali one ne utiču na opštu celovitost vojvodanske seoske arhitekture.

J. F. Trifunoski

KOVAČEVIĆ J. Bosanska i Stara Gradiška. Geografski pregled, sv. VII, str. 109—126 Sarajevo 1963.

Bosanska i Stara Gradiška, naselja koja su postala na obala...

Save jedno naspram drugog, ima veliku nesrazmeru u svom razvoju. Stoga je autorka pomenuta naselja proučavala odvojeno: najpre su posebno prikazani položaj, postanak i razvoj Bosanske Gradiške; zatim sledeju izlaganja o položaju, postanku i razvoju Stare Gradiške. Razume se da se vodilo računa i o drugim odlikama naselja — teritorijalnom širenju, stanovništvu i privrednim funkcijama.

Više puta tokom istorije ova dva naselja razdvajala su se pod različitim uslovima. Međutim, sticajem okolnosti u Bosanskoj Gradiški bili su izgrađeni brojni nasipi i kanali što je omogućilo brže naseljavanje. Zahvaljujući nasipima, po kojima vođe putevi, Bosanska Gradiška razvijala se brže nego Stara Gradiška. Ipak, kako s razlogom ističe autorka, ova dva korespondentna naselja, koja deli Sava, predstavljaju jedinstveno središte Posavlja.

Izlaganja u tekstu dopunjuju nekoliko tabela i četiri uspele ilustracije. — Moglo bi se samo poželeti da i druga naša naselja, koja nisu u ovom pogledu proučavana, dobiju slične korisne studije.

J. F. Trifunski

LAZAREVIĆ R., Neki vodoprivredni problemi sliva Velike Morave. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. 45, br. 1, str. 24—41, Beograd 1965.

Rad Radenka Lazarevića o vodoprivrednim problemima Velike Morave predstavlja koristan prilog našoj geografskoj nauci. Stoga će on nesumnjivo poslužiti kao primer za slična proučavanja i u drugim oblastima.

U uvodnom delu rada autor naglašava da veoma često dolinom Velike Morave i dolinom njenih brojnih pritoka projuri poplavni talas koji uništava sve pred sobom. A pre nego što budu zalečene štete, dolazi novi poplavni talas itd.

To je navelo Lazarevića da bliže prouči vodoprivredne probleme sliva Velike Morave i da u gornjem kraćem radu prikaže najvažnije

probleme pomenutog sliva (korišćenje vodenih rezervi; zaštita od poplava; zaštita od nanosa i borbe s erozijom; i zaštitne vode).

Iz prikaza navedenih problema jasno se vidi da je stanje fizičko-geografskih i društvenih faktora u slivu Velike Morave veoma nepovoljno, a vodoprivredni problemi tako veliki da iziskuju ogromna sredstva i dug vremenski period za uspostavljanje dinamičke ravnoteže koja je narušena.

J. F. Trifunski

RADOVANOVIC V. M., Stanovništvo Prizrenskog Podgora. Glasnik Muzeja Kosova i Metohije, knj. IX, Priština 1964., str. 251—415.

Prizrenski Podgor zahvata istočni i severoistočni deo Prizrenske kotline i predstavlja njen granični predeo prema šarplaninskim župama Sredskoj i Siriniću kao i prema južnom delu Kosova. Poznavanje pomenutog predela, kako ističe autor, do sada je bilo vrlo oskudno. Samo se mali broj naučnih radova njega direktno dotiču. M. Radovanović je proučavao stanovništvo Prizrenskog Podgora na terenskim ispitivanjima od 1958. do 1961. godine.

U prvom delu studije prikazane su predeone odlike Prizrenskog Podgora. Reč je o granicama i prostanstvu predela; o odlikama fizičko-geografskog položaja; o socio-geografskom položaju; o političko-administrativnom položaju; i o privredno-geografskom položaju.

Težište gornje studije, međutim, predstavlja drugi deo sa naslovom »Stanovništvo«. Pomenuti deo zahvata 108 strana teksta. U njemu ima veći broj poddelova, od kojih navodimo neke: broj, porast i gustina naseljenosti; prirodno kretanje stanovništva; migraciona kretanja i poreklo stanovništva; nacionalna struktura; socijalno - ekonomska struktura stanovništva; psihičke osobine itd.

Proučavanju stanovništva Prizrenskog Podgora autor je posvetio sveobuhvatnu pažnju. Stoga je mo-

gao doći do ubedljivih rešenja. Navodimo neka od njih. Današnja nacionalna struktura stanovništva ovog kraja pokazuje znatno preovladavanje Albanaca. Ali do početka XVIII veka stanje u tom pogledu bilo je »sasvim obrnuto«: do tada su ogromnu većinu činili Srbi.

Albansko stanovništvo Prizrenskog Podgora doseljavano je dvema poznatim strujama: malisorskom i dukadinskom. U odeljku o psihičkim osobinama utvrđeno je da postoje razlike između psihičkih tipova pojedinih nacionalnih grupa. Srpski živalj čini ogranak centralnog balkanskog psihičkog tipa. Kod arbanaskog stanovništva izdvajaju se dva varijeteta.

Veoma dokumentovana studija M. Radovanovića predstavlja osobito važan prilog za poznavanje složenih migracionih i etničkih problema Kosovsko-metohijske oblasti. Pored toga ona je pisana osobito jasno. Zato nju treba da upoznaju svi oni koji se interesuju za pomenuti deo naše zemlje.

J. F. Trifunoski

SMLATIĆ S., Bosanska Krupa. Geografski pregled, sv. VII, str. 51—62, Sarajevo 1963.

Ovaj kratak ali veoma jasno napisan rad sastoji se iz četiri odeljka. To su: položaj grada, demografski razvitak, Bosanska Krupa kao privredno središte, i teritorijalni razvitak. Pažnju čitaoca naročito privlače izlaganja u drugom i trećem odeljku.

Pod imenom Krupa grad se prvi put pominje krajem 15. veka kao posed kneza Bobonića. Misli se da ime naselja potiče od potoka Krupice. Turci su osvojili Krupu 1565. Smatrajući je strateški važnom oni su je odmah utvrdili. Krupa je za tursko doba bila važno uporište za prodiranje u Hrvatsku.

Statistički podaci pokazuju kako udeo muslimanskog stanovništva u Krupi postepeno opada. Oni su 1879. godine sačinjavali 83 posto, dok 1961. g. na njih je dolazilo 60 posto. A udeo Srba u ukupnom broju stanovništva povećao se od 17 posto 1879. g. na 32,4 posto u 1961.

g. Danas Krupa ima 7.000 stanovnika i sedište je komune za 47 seoskih naselja.

J. F. Trifunoski

STEPANOVIĆ Z. i MILANOVIĆ D., Kragujevac i okolina — priroda, stanovništvo i privreda. Posebna izdanja Podružnice Srpskog geografskog društva, sv. 1., Kragujevac 1965., str. 1—80.

Osobito aktivna Podružnica Srpskog geografskog društva u Kragujevcu, posle pokretanja časopisa »Geografski godišnjak« (br. 1 — 1965. i br. 2 — 1966. g.), počela je sa izdavanjem posebnih izdanja. U prvoj svesci objavljena je monografija o Kragujevcu i okolini. Može se odmah reći da je zanimljiva i dobro napisana knjiga. Čitalac je ostavlja sa prijatnim osećanjem da je iz nje dosta naučio.

Autori monografije su među nama već dobro poznati mlađi geografi Z. Stepanović i D. Milanović. Višegodišnjim službovanjem u Kragujevcu oni su bili u mogućnosti da prikupe obilatu građu i lično da vide sve ono o čemu pišu. Kostur knjige sačinjavaju tri dela. Njihovi naslovi su: »Prirodne odlike Kragujevca i okoline« (str. 3—30), »Stanovništvo i naselja« (str. 31—41) i »Privreda Kragujevca i okoline« (str. 43—78).

Kao što se vidi u svakom navedenom delu knjige raspravljana je dosta obimna problematika i to u sažetom obliku. Zatim svuda se ogledaju veze između različitih elemenata i njihov uticaj na druge geografske činioce.

J. F. Trifunoski

ŠOSTARIĆ-PISAČIĆ, K., KOVAČEVIĆ, J., Travnjačka flora i njena poljoprivredna vrijednost. Sveučilišni udžbenik. Nakladni zavod »Znanje«, Zagreb, 1967 (str. 420, sl. 314).

Naši travnjaci zapremaju ogromna prostranstva, cca 6.450.000 ha. Od toga na livade otpada 1.947.000 ha, a na pašnjake 4.403.000 ha. Od ukupnih poljoprivrednih površina

na travnjake otpada 43,59 posto. Prirodni travnjaci (livade i pašnjaci) prostiru se od velikih nizina naših rijeka (močvarni i dolinski) do najviših visova naših planina. Veliki je broj tipova travnjaka, tj. velika je tipološka raznolikost, kao što je veliko obilje biljnih vrsta. Ili jednom riječi, izvanredna je raznolikost u vegetacijskom i florističkom pogledu. Ovo je uslovljeno raznolikošću u prvom redu uticaju prirodnih prilika, odnosno stanišnih faktora.

Tako stoji na našim prirodnim travnjacima (livade i pašnjaci) sa prirodnoznanstvenog gledišta. No oni su znatan dio našeg racionalnog bogatstva za sada još dovoljno nekorštenog tj. predstavljaju i potencijalno naše bogatstvo. Ukazuje se potreba da se oni intenziviraju, da daju više i bolje krme. No za to je potrebno u prvom redu poznavati osnovne elemente travnjačke proizvodnje, a to je travnjačka flora.

Autori su napisali opširni udžbenik (monografiju) o poznavanju naših travnjačkih biljaka. Opisali su 314 travnjačkih biljnih vrsta, a to je zapravo cijela naša travnjačka flora. Za svaku vrstu uz narodne nazive (hrvatsko-srpski, slovenski, makedonski) dali su i nazive na latinski, engleski, njemački i ruski. Uz morfološki opis naveli su podatke za svaku vrstu o biologiji, ekologiji, geografskoj rasprostranjenosti, kojem tipu travnjaka pripada dotična vrsta, o njenim ekonomskim svojstvima i mogućnostima kultiviranja i dr. U uvodnim poglavljima izneseno je općenito o travnjacima kao botaničkom i ekonomskom fenomenu.

Rad autora po svome opsegu i sadržaju prelazi uski interes kao udžbenik za studente agronomije. On je od interesa za cijeli niz struka. Naročito je knjiga atraktivna s razloga jer je bogato ilustrirana, tj. sadrži za svaku opisanu biljku precizni crtež (314 crteža). Ovo omogućuje svakome, da upozna važan dio našega biljnoga svijeta, odnosno značajni dio naše prirode, kao što su travnjaci (livade i pašnjaci).

N. Plavšić-Gojković

TRIFUNOSKI, J. F., Kočane. Prilog proučavanju naših varoši. »Geografski pregled«, sv. VIII—IX, 1964—1965, Sarajevo, str. 131—146; — TRIFUNOSKI JOVAN F., Proučavanja vo Kičevskata kotlina. »Glasnik na Etnološkiot muzej«, Skoplje, 1965, str. 203—220.

Kočane se nalaze u slivu rijeke Bregalnice u istočnoj Makedoniji na 380 m visine u južnoj podgorici Osogova na raskrsnici važnih puteva. Značajan momenat u razvoju Kočana je bila izgradnja željezničke pruge 1912, koja se završavala u Kočanu. Već prije kuge od 1780. makedonsko stanovništvo se velikim dijelom iselilo koncem 17. stoljeća. Nakon kuge, vlasti su naseljavale maloazijske Turke. Poljudjelo Kočane počelo je jače napredovati od početka 19. stoljeća, te je 1900. imalo 5950 stanovnika, uglavnom polovina Turaka i polovina Makedonaca. Prema poratnim popisima g. 1948. bilo je 6657 st., 1953. bilo je 8034 st., a 1961. bilo je 11 011 stanovnika, pa je Kočane postalo upravno, kulturno i industrijsko središte kraja iza Štipa. Prema sadanjem stanju 85,4 posto otpada na Makedonce. Turaka je samo 832, ali to su zapravo muslimanski Cigani, jer su se Turci uvelike iseljavali u Tursku. Ima i 12 cincarskih porodica, koji su doselili u drugoj polovici 19. stoljeća, ali su mnogi od 1912. iseljavali u Solun, Skoplje i Rumunjsku. Znatna broj sadašnjeg stanovništva se bavi zemljoradnjom. Po kočanskim njiivama dobija se prosječno 4000 kg riže po hektaru. U tu svrhu 1958—1959. podignuta je betonska brana. Ostala poljoprivreda je u zaostatku prema industriji. Zasebno mjesto zauzima zanatstvo, pretežno stari zanati, dok za potrebe usluga nedostaje. Značajne su industrije: ljuštenje riže, fabrika konzervi, mlin, silos sa sušarom, izrada mehaničkih dijelova, šumsko - industrijsko poduzeće sa više pogona. Gradi se i fabrika za celulozu i hartiju sa sirovinom od rižine slame. U trgovačkom pogledu, na Kočane je upućen veći

broj sela, pa su od posebnog interesa pazarni dani.

Kičevska kotlina je centralna oblast Zapadne Makedonije, koju je Trifunoski proučavao između 1961. i 1965. godine. Na površini od oko 850 km² živi danas 41 436 stanovnika u 80 sela i u gradiću Kičevo. Stanovništvo kotline je trovrstno: makedonsko, arbansko (šiptarsko) i torbeško (tursko). Do XV i XVI stoljeća ovdje je bilo naseljeno samo slavensko stanovništvo, što nam nedvojbeno svjedoče ostaci brojnih crkava i kršćanska groblja. Osim o stanovništvu i naseljima, Trifunoski nam govori još i o zadrugama, o rodovima i o običajima.

A. Jutronić

TRIPČEV N., Za mijačkata oaza vo Titoveleška okolija. Geografski razgledi, sv. 2—3, Skopje 1965., str. 93—105.

N. Tripčev, prof. gimnazije u Titovom Velesu, je jedan od mlađih geografa SR Makedonije, koji se ističe u svom naraštaju.

U članku o mijačkoj oazi u okolini Titovog Velesa (gornji sliv Babune) autor prikazuje: broj i raspored stanovnika mijačke oaze (sada 290 domaćinstava); sastav i poreklo stanovništva; vreme, uzroci i način doseljavanja; iseljavanja pojedinih stanovnika; održavanje Mijačke oaze i njene glavne etničke odlike.

Članak je rezultat terenskog istraživanja 1962. godine. Rad je za preporuku onima koji žele da znaju šta se dešava sa pripadnicima mijačkog plemena u Makedoniji i sa njegovom izdvojenom grupom, sada oazom u okolini Titovog Velesa.

J. F. Trifunoski

MATLEY I. M., Transhumance in Bosnia and Hercegovina. The Geographical Review, Vol. LVIII, No 2, 1968, 231—261.

Ranije relativno brojne geografske, etnografske i ekonomske studije posvećene problematici planinskog stočarstva postaju u novije doba, nažalost, sve rjeđe. Rad I. M.

Matley-a, koji je profesor geografije na Michigan State University, predstavlja u tom pogledu veliko osvježenje i sigurno će, naročito zbog unošenja svježijih i originalnih misli, potaknuti veći interes za probleme planinskog stočarstva našeg dinarskog prostora. Usprkos znatnih teškoća koje su neizbježive za svakog stranog istraživača u novoj sredini, autor je izradio vrlo savjesno dokumentiranu i originalnu studiju o geografskoj problematici planinskog stočarstva u području gornje Hercegovine.

Jasan i temeljit prikaz organizacije i prakse tradicionalnog stočarskog iskorištavanja zimskih i ljetnih pašnjaka Podveležja, te koncizan opis ljetnih stanova Krošnje na Bjelašnici nisu samo najnoviji opisi stočarske prakse jednog dijela našeg dinarskog prostora nego idu također u red najboljih radova te vrste. Na osnovu rezultata promatranja stočarske tradicije i prakse u istraživanom području autor klasificira tip gornjohercegovačkog stočarstva kao prelazan između prave »ulazne« i »dvostruko oscilirajuće« transhumance s najvećim brojem osobina prve. Vrlo je dobro istaknuta razlika između transhumance koja ima svoje ishodište u aridnoj krškoj Hercegovini prema stočarskoj praksi unutrašnjih vlažnih dolinskih prostora. Objektivna i dokumentirana osvrta na opću problematiku našeg ovčarstva kao i prikaz suvremene stočarske eksploatacije na Gvozdno-polju te zaključni osvrta na potencijalne uvjete budućeg razvoja ovčarstva u Jugoslaviji upotpunjuju ovu vrijednu i vrlo korisnu studiju.

V. Rogić

BLANC A., Géographie des Balkans. Presses universitaires de France. »Que sais-je?« p. 1—124. Paris 1965.

BLANC A., L'économie des Balkans. Presses universitaires de France. »Que sais-je?« p. 1—155. Paris 1965.

BLANC A., La Yugoslavie. Collection Armand Colin, p. 1—225. Paris 1967.

Nije dovoljno reći da je prof. A. Blanc najbolji inozemni struč-

njak za geografiju naše zemlje. Prof. Blanc stručno spada među nas, ovdje je mnogo boravio, svladao jezik, razvio originalna naučna gledanja i disertacijom (*La Croatie occidentale, étude de géographie humaine*, Paris, 1957. pokazao da poznavanjem naših specijalnih problema zauzima istaknuto mjesto i među domaćim stručnjacima.

Pored brojnih pojedinačnih rasprava, tri gornja naslova pokazuju da prof. Blanc ostaje vjeran objektu svog početnog naučnog interesa i da to proširuje, kako bi ga što kompleksnije sagledao i realnije ocjenjivao. Prof. A. Blanc često i rado navraća k nama, a proširenje naučnog interesa na susjedne zemlje rezultat je, ne samo vlastite inicijative, već i želje domaćih da privuku pažnju najboljeg inozemnog stručnjaka za geografiju jugoistočne Evrope.

Francuski izdavači su zainteresirani za ideje i rezultate uglednog naučnog radnika, te A. Blanc kroz relativno kratko vrijeme objavljuje tri gornje monografije u vodećim francuskim kolekcijama. Iz neposrednog kontakta znamo, da je »Jugoslaviju« počeo najprije obrađivati, a posljednja je izašla, što je mnogostruko razumljivo. Monografija o Jugoslaviji rezultat je najdetaljnijeg studija, na tome je najviše koncentriran autorov interes i tu su gledanja najoriginalnija. I mi ćemo se, razumljivo, prvenstveno osvrnuti na tu monografiju, a na druge okvirno ukazati.

U uvodu »Geografije Balkana« autor sam kaže da zadržava naziv koji je »neopravdano proširen i zloban, a pogrešan obzirom na poluotok. Međutim, on je za javnost najpogodniji da se njime obuhvate Albanija, Bugarska, Grčka i Jugoslavija«. Dijelove Rumunjske i Turske ne uzima u obzir, a moglo bi se diskutirati da li ovamo spada i cijela Jugoslavija. Slažemo se, dakle, o spornosti naziva, a u ovom slučaju mnogo je značajniji sadržaj same monografije.

U prvom, općem dijelu, autor ističe razbijenost prostora i izoliranost pojedinih dijelova. S tom osnovom logično dovodi u vezu i »ljudski mozak« — glavnu osobi-

nu suvremenog stanja i razvojne zaostalosti.

Prof. Blanc, kao geograf francuske realističke orijentacije, više važnosti daje i koncentrira se na regionalna stanja i odnose. Obzirom na razvojni put i specifičnosti kraja, opravdano na prvo mjesto stavlja planinu, jer ona uključuje u sebi »razbijenost i izoliranost prostora. Izdvaja »stočarsku«, »šumsko-rudarsku« i »obrađivanu« planinu; smatramo da druga i treća gotovo iščezavaju pred značenjem prve. Napuštanjem stočarstva blijeđi geografsko značenje planine, osnovnog elementa »balkanizma«; to je u skladu i s Blancovim izlaganjem.

Na drugo mjesto stavlja »Prolaze i raskršća«, koja bi bila negacija razbijenosti i izoliranosti; ističe moravsko-varcarsku udolinu, bugarski prilaz i slovensko raskršće (da li je »Balkan«?) Autor je ovu staru tezu bolje determinirao, ali nam izgleda da ona treba dalje korekcije i usklađivanja.

»Rubne ravnice« su dio šireg kompleksa i očito se teško uklapaju u »balkanski mozaik«.

»Kristaliziranje gradskih i industrijskih regija« je originalno poglavlje. Autor na svoj i novi način pristupa obradi, te će vjerovatno kod nekih biti i drukčijih mišljenja, ali to ne umanjuje vrijednost priloga. Prijestoničke aglomeracije dominiraju u životu Grčke i Bugarske, dok se u Jugoslaviji, pored dva vodeća centra, vrši i dalje diferenciranje.

U zaključku prof. Blanc konstatira da je prostor kontrasta i sukoba u fazi socijalno-ekonomskog prijelaza i promjena. Njegova je impresija da se te izmjene vrše bez negativnih pojava, karakterističnih za neke druge krajeve. Ovaj zaključak kao da je uvod u drugu monografiju.

»Ekonomija Balkana«, kojoj je kompleksna geografska obrada bila neophodna osnova, prvo je djelo te vrste. »Geografija Balkana« je završila, a ova monografija počinje rečenicom »Sve ovisi o oblicima politike razvoja i uređenja prostora. Tko to primjenjuje, za koga i u koju svrhu?« Iako je autor materiju svrstao u četiri okvirna poglav-

lja, nužno se vrši unutrašnje di-
rerenciranje prema političkim jedi-
nicama.

Prvo poglavlje nosi naslov »Po-
daci«. Tu su istaknute osobine geo-
grafske osnove: gorovitost kraja,
pretjerane suše, potresi, slaba tla,
te ograničeni energetski i rudarski
potencijal (ugljen uglavnom slabe
kvalitete, malo hidrokarbonata, ne-
dovoljno korišćenje hidroenergije i
ograničene rezerve metala). Nasu-
prot ovoj osnovi stoji nagli porast
stanovništva, koji se u posljednje
doba usporava. Prevladava seosko
stanovništvo, koje napušta zabače-
ne i zaostale krajeve, traži posao
i iseljava; u tradicionalno patrijar-
halnoj sredini brzo se prelazi na
brojčanu prevagu žena, što nužno
vodi izmjeni socijalnih odnosa. Uz
unutrašnje međusobne razlike, opća
je osobina zaostalost koja se ogle-
da u prevagi autarkičnog poljo-
djelstva, početnoj industriji, defi-
citnoj međunarodnoj razmjeni i
neproduktivnim investicijama; os-
jetne su razlike među pojedinim
zemljama. Teško se provodi odva-
janje od naslijeđene zaostalosti.

U drugom dijelu se raspravlja
o principima razvoja. Zajedničko je
za sve zemlje da nose teret teških
ratnih stradanja. Opća je želja po-
stići nivo razvijenih, poboljšati na-
čin života i brisati izrazite unu-
trašnje razlike. Primjenjivani pu-
tevi su različiti. Grčka se prilago-
đava evropskom integriranju, pri
čemu značajnu ulogu igra inozem-
na pomoć te intervencija države i
drugi faktori koje je teško preci-
zirati. Bugarska vjerno provodi
mjere integriranja i prilagodavanja
Zajednici ekonomske pomoći, što
se posljednjih godina ublažava; bu-
garski uspjesi su impresivni. Jugo-
slavija primjenjuje ekonomske prin-
cipe koji odgovaraju njenim pril-
ikama i ciljevima. Decentralizacija
i samoupravljanje su povezani s
tendencijom uključivanja u slobod-
nu međunarodnu razmjenu. Alban-
ski slučaj je specifičan. Provođe-
nje socijalizma u zaostaloj sredini
nije moguće bez vanjske pomoći,
a to je teško uskladiti s reakcio-
narnim nacionalizmom. Autor Alba-
niju plastično predstavlja kao »Ro-
binsona na otoku«.

U trećem poglavlju je obrađena
»Produkcija«. Agrarna privreda je
u socijalističkim zemljama uživala
manu pažnju, te je osjetno zaostala
za drugim granama. Jedino su po-
rasli vinogradarstvo i produkcija
industrijskih kultura. Veliki porast
u energetskoj produkciji i težnja
prema industrijalizaciji karakteris-
tični su za sve zemlje.

Cetvrto poglavlje obrađuje »Ve-
like radove u opremi i moderniza-
ciji«. Dani su podaci o agrarnim
melioracijama i bonifikacijama, o
unapređenju transporta, razvoju tu-
rističkih regija, uzdizanju zaostalih
krajeva, prosvjećivanju i sl. Kon-
statira se veliki napredak ali se
opravdano ukazuje da su suradnja
i zaboravljanje starih svada neop-
hodni preduvjet za daljnji napre-
dak.

U referiranoj monografiji ima
dosta karakterističnih podataka,
međusobnih poređenja i objektivis-
tičkih upozorenja. Rad A. Blanca
je ne samo koristan strancima, već
dragocjen i domaćima.

»Geografija Jugoslavije« je re-
zultat ne samo objektivnog pozna-
vanja, već i dužeg osobnog razmiš-
ljanja, što se ogleda u originalnoj
konceptiji i obradi.

U uvodnom dijelu »Sastav« au-
tor je izložio različite aspekte unu-
trašnje strukture Jugoslavije i mo-
gućnosti da se na osnovu toga ob-
radi cjelina. Administrativne jedi-
nice vode računa o naslijeđenim
razlikama; isto tako su značajne
razlike u demografskoj dinamici i
kvalitetnim osobinama stanovniš-
tva; posebnu pažnju u suvremenim
prilikama privlači kompleksno so-
cijalno-ekonomsko sagledavanje.

Autor nalazi da su veliki pri-
rodni okviri najpogodniji za razu-
mijevanje i predočivanje jugosla-
venske geografske stvarnosti. Re-
gionalni prikaz Jugoslavije dan je
u pet poglavlja: planina, slovenske
Alpe, moravsko-varždarski prolaz,
sjeverne ravnice i mediteranska
Jugoslavija.

Prof. Blanc je stavio »planinu«
na prvo mjesto i posvetio joj do-
sta prostora (str. 40—74). Ovaj pri-
stup je mnogostruko opravdan, jer
time ne dolaze do izražaja samo fi-
zičke osobine, već se lakše razu-
mijevaju društveni procesi i strem-

ljenja. Autor osobito značenje daje krškom pojasu i njega najdetaljnije obrađuje. Kraj visokih ravnjaka, značajan po svojim fizičkim osobinama, povijesnoj ulozi i suvremenoj problematici, nije doživio odgovarajuću pažnju. Novije tendencije formiranja industrijskog žarišta u planinskom prostoru dobro su istaknute, a magistralni prolaz dolinom Bosne i Neretve još je u ostvarivanju.

Posebno isticanje »slovenskih Alpa« (str. 75—98) ne bi se moglo opravdati s fizičko-geografskog stanovništva, jer druga rubna gorja nisu obrađena. Međutim, društveno značenje to donekle opravdava, iako je autor u krški pojas uključio »slovenski prolaz«, a mi smatramo da prirodne osobine i posebno društvena uloga nameću da se u regionalnoj obradi Jugoslavije zasebno istakne peripanonski pojas, vjerojatno najvažniji u kopnenom dijelu nacionalnog prostora; autor je to uključio u poglavlje »sieverne ravnice«. Slovenski dio peripanonskog pojasa autor obrađuje kao Prealpe, što bi se moglo, analogno francuskoj podjeli, proširiti gotovo na cijeli slovenski prostor.

»Moravsko - vardarski prolaz« (str. 98—129) je svakako neadekvatan termin naslijeđen iz prošlosti. Značenje prolazne funkcije je relativno umanjeno promjenama političkih odnosa i općim razvojem. To se vidi i iz Blancove obrade, gdje su istaknuti složenost pojasa i odgovarajući društveni procesi: tako autor izdvaja: srpske krajeve, Kosmet i Makedoniju, zadržavajući se posebno na posljednjoj jedinici.

»Sjevernim ravnicama« (str. 130—135) autor je posvetio veću pažnju nego što bi se moglo zaključiti po broju stranica. Izdvaja panonski rub i središte, ali posebno obrađuje međurječje i Vojvodinu. Na kraju je dan usporedni prikaz dvaju glavnih nacionalnih gradskih centara. Iz autorove obrade dolazi do izražaja činjenica, kako je poznato i važno teško svesti na jednostavne nazivnike.

»Mediterranskoj Jugoslaviji« (str. 166—197) autor je posvetio dosta prostora i pažnje. Iskusan geograf dobro je uočio značenje primorja i

proces transformiranja koji se ubrzavaju baš u momentu pisanja djela. Ovim novim procesima nameće se i odgovarajuća regionalna podjela, okupljanjem oko glavnih centara: Rijeke, Splita i Dubrovnika.

Posljednje poglavlje »Problemi regionalnog razvoja« dobro ističe poteškoće koje su uvjetovane prirodnim raznolikostima i različitim naslijeđem. Zajednica nastoji da sagleda stanja i nađe najbolja rješenja, te autor vjeruje da će jugoslavenska »bistrina i smjelost« u tome uspjeti.

Djelo prof. A. Blanca odražava poznavanje stanja i samostalno rasuđivanje; sve je to protkano simpatijama za zemlju i njene stanovnike. Rad je ne samo uspio i koristan već je i prijatan.

J. Roglič

ROGLIĆ J., Les liens entre les géographes français et yougoslaves, Annales de L' Institut français de Zagreb, No 14-15-16-17, 1964—1965, Zagreb, str. 15-24.

U ovom radu autor prikazuje razvoj odnosa između francuskih i jugoslavenskih geografa u prošlosti i danas. Iako je u svojim počecima jugoslavenska geografija bila pod utjecajem njemačke geografske škole, a jugoslavenski geografi najvećim dijelom i njeni učenici, ipak su se već zarana osjećale i koncepcije francuske geografije. Razlozi su bili mnogostruki, počevši od sličnog geografskog položaja i povijesnog razvitka obiju zemalja u prošlosti, pa do obostranih interesa, uzajamnih simpatija i uske suradnje jugoslavenskih i francuskih geografa u najnovije doba.

Već u doba Napoleonske Ilirije postoji zanimanje za našu zemlju, što se ogleda i u nizu tehničkih ostvarenja — gradnji mostova i cesta, unapređivanju poljoprivrede i šumarstva, kao i u uzornom administrativno-upravnom uređenju ilirskih provincija. S tog razloga i prve pobude u geografskim istraživanjima na Balkanu došle su s francuske strane u osobi liječnika Ami Bouca, čije značajno djelo predstavlja početak znanstvenih is-

traživanja Balkanskog poluotoka. Građeci na temeljima i dragocjenim podacima Amie Bouéa, s jugoslavenske strane jedan drugi veliki geograf Jovan Cvijić daje svoj veliki doprinos geografskoj znanosti. U doba prvog svjetskog rata Cvijić dolazi u Francusku i u Parizu objavljuje jedno od svojih najznačajnijih djela »La Péninsule Balkanique«. U Francuskim stručnim časopisima Cvijić publicira niz svojih zapaženih radova, navlastito o kraškom reljefu koji mu pribavljaju svjetsku reputaciju. U tim djelima Cvijić prekida s njemačkom geografijom i, kao mnogi drugi kasniji jugoslavenski geografi, definitivno se priklanja francuskoj geografskoj metodi i školi.

Ova suradnja francuskih i jugoslavenskih geografa se tokom godina još više učvršćuje, što dovodi do tjesnih veza u razdoblju između dva rata, a naročito poslije drugog svjetskog rata. U tom pogledu za razvitak naše geografske znanosti imao je velikih zasluga Yves Chataigneau, čija je suradnja s Cvijićem i drugim jugoslavenskim geografima dala trajne znanstvene rezultate, a napose kasnije u prisnijem povezivanju francuskih i jugoslavenskih geografa. Za nasljednika Cvijićeve na Sveučilištu u Beogradu Bore Milojevića ova suradnja došla je do posebnog izražaja u organiziranju međuuniverzitetskih ekskurzija jugoslavenskih i francuskih geografa, kao i upućivanjem jugoslavenskih geografa na stručno usavršavanje u Francusku. Pritom ne smijemo zaboraviti, da je Milojević jednako tako kao i Cvijić na Sorbonni, za svoj znanstveni rad, jednim dijelom i u suradnji s francuskim geografima, dobio tri počasna doktorata u Montpellieru, Rennesu i Grenobleu.

Ovi izvanredni kolegitalni odnosi prekinuti dođuše u doba drugog svjetskog rata, u poslieratnom razdoblju ponovno se intenziviraju i postaju još živliji, a interes za Jugoslaviju i pitanja naše geografske struke vidljivo se pojačavaju. U prvim poslieratnim godinama francuski geografi svojim radovima daju značajan prilog našim pravednim krajevima i granicama. U Jugoslaviju dolazi velik broj francus-

kih geografa od onih najstarijih pa do onih najmlađih, bilo držeći predavanja na novoosnovanim geografskim katedrama, bilo zbog detaljnijeg upoznavanja naše zemlje, a neki od njih, kao André Blanc svojim znanstvenim radom (La Croatie occidentale), daju vrijedan doprinos geografskom proučavanju naše zemlje. Najposlije ova suradnja nalazi svoje mjesto i u brojnim radovima francuskih geografa u jugoslavenskim geografskim časopisima, a jednako tako izaziva povećani interes za francusku geografsku školu i njene nove koncepcije u regionalnim proučavanjima, koje najvećim dijelom nalaze svoju primjenu i u najnovijim radovima jugoslavenskih geografa.

B. Pleše

LUTOVAC M., Bihor i Korita, Srpski etnografski zbornik Naselja i poklo stanovništva, knj. 40, Beograd, 1967, str. 186.

Kao plod višegodišnjih antropogeografskih ispitivanja Bihora i Korita nastala je ova monografija. Ovo vrlo izrazito područje stare Raške bilo je dosada zanemareno u antropogeografskim, a pogotovo etničkim proučavanjima kojima je autor ovim radom posvetio punu pažnju, te nam tako pružio uvid u složena etnička pitanja i gospodarske promjene nastale u novim uvjetima socijalističke društvene stvarnosti.

Autor je knjigu podijelio u dva dijela. Prvi i veći dio obrađuje Bihor (str. 3-67), a drugi i opsegom manji Korita (str. 145-157). Bihor je kraj u gornjem Polimlju s obje strane rijeke Lima, između planine Bjelasnice na jugozapadu i koritsko-neštarske visoravni na sjeveroistoku. Reljef Bihora oblikovan je radom aluvijalne erozije Lima, pa najveći dio Bihora obilježavaju brojne doline i dolinice. Na tom području osnovana je prva srpska država - u čijem je sastavu bio i Bihor sve do njegovog pada pod Turke. Bihor se po prvi puta spominje 1450. godine. Kasnije je Bihor središte nahije. Kroz stolieća etnička se slika njegova nije mijenjala, pa je stanovništvo sačuvalo svoj kontinuitet od srednjeg vijeka do

danas. Naseljen je Srbima i naknadno doseljenim muslimanima. Najraniji pridošlice dolaze tek krajem 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća. Doseljenici su iz dinarskih krajeva, uglavnom iz Crne Gore. Bihor postaje emigraciono područje i etapna stanica stanovništva na migracionom putu prema Sumadiji, Zapadnom Pomoravlju i Toplici. Poslije oslobođenja od Turaka 1912. godine muslimansko stanovništvo Bihora seli se u Tursku, a to se nastavlja i poslije drugog svjetskog rata.

Geografski, etnički i društveni utjecaji ostvarili su tragove i na psihičkim osobinama Bihoraca. Danas stanovništvo Bihora je mješovitog sastava, ali veliku većinu sačinjavaju dinarski doseljenici, koji imaju sve karakteristike Dinaraca. Organizirani su u bratstva, a obilježava ih hrabrost, borbenost i krvna osveta. Bihorci su skromni i duhoviti, živog duha i mašte.

Gospodarski je to zaostao i nerazvijen kraj. U dolinskom dijelu Bihora osnovna je gospodarska grana ratarstvo, a gaji se pšenica, kukuruz, ječam i raž. Od ne male gospodarske važnosti je i voćarstvo s gajenjem jabuka, oraha i šljiva. Stočarstvo je razvijeno u priplaninskim naseljima, gdje se gaji dobro poznata peštarska ovca.

Naselja Bihora se mogu po položaju i tipu podijeliti u tri grupe: sela na obodu dolinskih ravni, na dolinskim stranama i na površima. Kuće su poredane u niz, često puta i grupirane, a najvećim dijelom su brvnare. Dok je u prošlosti jedno od glavnih središta bio grad Bihor, po kome je i cijeli kraj dobio svoje ime, danas je to glavno upravno i gospodarsko središte Bijelo Polje. Zbog svog povoljnog geografskog položaja ono je središte i drugih okolnih krajeva — Korita i Pešteri. Lik ovog grada se u najnovije doba počeo brzo mijenjati podizanjem industrije (vunarski kombinat, tvornica za preradu voća, klaonica i dr.) u kojoj, kao i u susjednom Ivangradu velik dio stanovništva nalazi svoje zaposlenie.

Korita su kraj između Bihora na jugozapadnoj i Peštera na sjeveroistočnoj strani. To je visoka vapnenačka visoravan u koju su se

usjekle radom fluvijalne erozije suhe koritaste doline po kojima je dobila i svoje ime. Devastacijom šuma stvorene su travnate površine — pašnjaci i livade, koji su uvjetovali da stočarstvo postane glavna gospodarska grana Korita. Gaje se sve vrste stoke, ali ovca je ipak najbrojnija, čuvene peštarske vrste. Ratarstvo je sekundarnog značaja, te se sije ječam i ovas.

Korita su malo planinsko područje kroz koje su tekle slično kao i u Bihoru neprestane migracione struje iz Brda i Gornjeg Polimlja prema sjevernoj Srbiji. Nije se nisu desile tako nagle promjene u sastavu stanovništva pod utjecajem migracija izazvanih povijesnim zbivanjima kao u ovom kraju. Sa doseljavanjem novog stanovništva nastale su promjene i u nazivima nekih ranijih naselja, koja su dobila nazive po imenima pojedinih bratstava.

Uz proučavanje spomenutih regija u općem dijelu, autor je u posebnom dijelu obradio i pojedina sela u Bihoru i Koritima, ističući za svako od njih najvažnije značajke. Rezime teksta na francuskom jeziku, registar imena, tridesetak fotografija te karta Bihora i Korita, sačinjava završne stranice autorova izlaganja. Ovim radom Lutovac je dao još jedan u nizu vrijedan i ozbiljan znanstveni prilog proučavanju složenih problema pojedinih krajeva i ljudi.

B. Plešć

TRIFUNOSKI J., Pirinskiot del na Makedonija, Skopje, 1967, str. 3—39.

Pisac je još 1949. godine vršio geografska proučavanja Pirinske Makedonije, ali ovaj rad nije ni do danas izgubio na svojoj aktualnosti. Pirinska Makedonija leži uglavnom u središnjem dijelu Balkanskog poluotoka i zauzima područje koje se proteže od srednjeg toka Strume na zapad do gornjeg i srednjeg toka Meste na istoku, a između njih se ističe planinski masiv Pirina. Ona svojom površinom od 6798 kvadratnih kilometara zauzima nešto više od 10 posto od ukupne površine cijele Makedonije.

Po svojim fizičkogeografskim obilježjima to je područje visokih planina Rodopa i izrazitog kotlinskog reljefa tercijarne starosti. Reljef ima veliki značaj za klimatske prilike, vegetaciju, način života i sudbinu stanovništva ovog dijela Makedonije.

U privrednom pogledu od najvećeg značaja je poljodjelstvo u kojem naročito vidno mjesto zauzima gajenje industrijskog bilja: duhana, pamuka i maka, a u manjoj mjeri lana i konoplje. Od žitarica gaji se kukuruz, pšenica, ječam i raž, a u nekim kotlinama i riža. Zahvaljujući povoljnim klimatskim uvjetima razvijeno je i vinogradarstvo. U planinskim dijelovima Pirinske Makedonije glavna gospodarska grana je stočarstvo sitnog zuba, od kojeg je jedno vezano za pasišta uz sela, a drugo je pokretno, katunsko i upućeno na pašnjake Pirina, Rile i Ograždena. Međutim, od ne malog značenja je i stočarstvo krupnog zuba u uskoj vezi s ratarstvom. poznato po svojoj kvaliteti i izdržljivosti. Industrija je tek u začetku i služi za lokalne potrebe. Raširene se manje obrtničke radionice u gradskim naseljima.

Pirinska Makedonija ima nekoliko većih gradskih naselja, a najvažnija su u istoimenim kotlinama: Blagoevgrad (32.800 st.), Petrič (20.700 st.), Sandanski (14.600 st.), Goce Delčev (14.500 st.) i Razlog (10.500 st.). U etničkom smislu ovaj dio Makedonije gotovo u potpunosti je naseljen Makedoncima, a samo neznatan dio sačinjavaju Bugari, Čigani i Vlasi. Ukupan broj stanovništva prema popisu izvršenom 1959. godine iznosi 282.000, a prosječna gustoća 41 st. na 1 kvadratni kilometar. Makedonsko stanovništvo je u najvećem dijelu starijedićki, ali jedan manji dio tvore i pridošlice Makedonci iz Egejske Makedonije. Karakteristične su i migracije u vertikalnom smjeru iz visinskih predjela u niske, a to spuštanje stanovništva je naročito uslijedilo od 1912. godine i traje sve do danas.

U svojoj geografskoj stvarnosti Pirinska Makedonija doživljava danas svoju transformaciju. Ovaj kra-

tak geografski pregled može biti koristan podsticaj za daljnja iscrpnija geografska proučavanja ovog dijela Makedonije, pa u tome je i njegovo značenje.

B. Pleše

JUTRONIĆ A., Prilog poznavanju veza Makarana s Bračanima, Hvaranima, stanovnicima jadranskih primorskih gradova i stranim državljanima. Izdanje historijskog arhiva u Splitu, sv. 6. Split 1967. str. 43-67.

Autor, plodni geografski pisac, koji je stekao glas najautoritativnijeg poznavaoća otoka Brača, objelodanio je dosada niz knjiga, pretežno u izdanjima Jugoslavenske akademije, i stručnih geografskih radova u geografskim časopisima, bez kojih se ne može proučavati naučno ovaj otok. Iako je navršio 70 godina života, koji je datum bio zabilježen u našoj štampi, iako ne dovoljno, nastavio je da i dalje piše, pa i posljednji, 29. svezak Geografskog glasnika, ima cio niz njegovih stručnih prikaza.

U radnji iz gornjeg naslova J. obrađuje jedan minuciozan zadatak, tj. odnos između grada Makarske i građana stanovitih primorskih naselja, u prvom redu otoka Brača i Hvara.

Pisac je crpio podatke iz starih, sačuvanih makarskih crkvenih knjiga pohranjenih u zadarskom Historijskom arhivu, od godine 1709. dalje J. ističe da su razne veze među ljudima značajne. One mogu biti rodbinske, prijateljske i poslovne, a mogu nastati i uslijed odgovarajućih historijskih događaja i sl. Među oblicima tih veza su i ona koje bliže matice rođenih, umrlih itd. Radi toga J. obrađuje ovaj momenat iz spomenutih matice Makarske u odnosu između građana ovog grada i mještana pojedinih naselja koje ovdje navodimo. Poimence se spominju svi slučajevi rođenih u Makarskoj, kojima su otac ili majka ili kumovi iz Brača ili su samo vjenčani u Makarskoj. Zatim se navode svi Bračani umrli u Makarskoj. Slijede u knjizi

Hvarani, koji su isto tako vjenčani ili umrli u Makarskoj. Detaljni podaci govore zatim o građanima Makarske, čiji su otac ili majka ili kumovi iz Splita, pa o umrlim Splitćanima u Makarskoj. Takvi podaci iznose se i o Omišanima, Trogiranima, Šibenčanima, Zadranima, Dubrovčanima, Kotoranima, Riječanima i građanima nekih drugih primorskih mjesta, i konačno inozemstva.

Ove je podatke bilo moguće obraditi zahvaljujući okolnosti da su sačuvane spomenute matice iz Makarske. No, ni sve starije matice iz Makarske nisu sačuvane 1). Ratna

1) Lahman, O. Prilog proučavanja strukture stanovništva Makarske, izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zbornik za narodni život i običaje, Zagreb 1964, str. 561.

pustošenja, osobito u toku Drugog svjetskog rata, uništila su vrijedne stare isprave na području skoro cijele Jugoslavije. A prijetila je opasnost da, uslijed promjena u društvenim odnosima i organizaciji zemlje, poslije rata ne dođe do daljnjeg uništavanja starih crkvenih matrica. Stoga je bila sretna misao, koja se tada javila u Jugoslavenskoj akademiji, da se sve stare crkvene matice, koje još postoje u Dalmaciji, sakupe i pohrane u Akademiji i u Historijskom arhivu u Zadru. Tu odluku sprovelo je tadašnje Ministarstvo unutrašnjih poslova Hrvatske u Zagrebu. Iz pohranjenih matrica moći će i drugi, poput pisca ove knjige, crpiti korisne i vrijedne podatke.

O. Lahman

STRANE ZEMLJE

PECSI M., Problèmes quaternaires de la recherche géomorphologique des montagnes centrales intracarpatiques. Geomorphological problems of Carpathians. Geographia Polonica 10, p. 115—148. Warszawa 1966.

Rezultati istraživanja mađarskih naučnih radnika u srednjedunavskom bazenu su ne samo važni, već za nas imaju posebno značenje. Zasluga je M. Peci-a, što je, uz vlastita istraživanja, na svjetskim jezicima objavio glavne rezultate proučavanja geomorfološke evolucije ovog važnog prostora. Veliki je gubitak za našu naučnu obradu ove zavale, što nedovoljno poznajemo (orvenstveno zbog jezične poteškoće) rezultate mađarske nauke. Trebalo bi naći načine da suradnja bude konstantna i efikasna.

U referiranom radu dan je pregled mlade morfotektonske evolucije mađarskog sredogorja, koje u nacionalnom okviru ima značenje

okosnice, a reljefno se povezuje s našim krajevima.

Navodeći podatke o različitoj visini panonskih sedimenata u srednjedunavskoj zavali i planinskom okviru, autor konstatira da »krajnje vrijednosti u razlikama visinskog položaja panonskih naslaga prelaze i preko 1000 m« — toliko su, dakle, intenzivni postpanonski pokreti. Za mađarsko sredogorje se utvrđuje kako se izdiglo 200 — 300 m, u odnosu na erozijsku bazu krajem pliocena i početkom pleistocena.

Neobično je važno utvrđivanje velikog prostranstva gornjopliocenskih sedimenata, koji svakako imaju ključno značenje i u objašnjenju reljefne evolucije naših prigorja.

Autor posvećuje glavnu pažnju periglacialnim procesima u pojašanu mađarskog sredogorja. Utvrđeni su dosta razvijeni pojavi svih vrsta periglacialnog procesa; formirani su izraziti pleistocenski pedimenti, koji zasijecaju starije gornjopliocenske.

Značajan je autorov prijedlog da se veliki proces periglacialnog odnašanja trošnog materijala odredi terminom »derazija«, a taloženi materijal bio bi »deluvijalni«.

U pleistocenu su spuštene i submontane udoline Blatnog jezera, Velenskog jezera i slične.

Ova sagledavanja opsega i značenja postpontskih pokreta i složenih pleistocenskih promjena ima veliko značenje i popunjava prazninu koja je karakterizirala ranije studije reljefa srednjepodunavskeg prostora. Na žalost, u našim istraživanjima se tome ne posvećuje potrebna pažnja. Iz ovog značajnog rada se vidi da još ima važnih elemenata, koji nisu dovoljno osvijetljeni; zapravo problemi se množe, a to je oznaka naučnog napretka.

J. Roglić

HOFFMAN G., *The political-geographic Bases of the Austrian Nationality problem*. Austrian History Yearbook, Vol. III, Pt. 1 1967 Rice University Houston, Tex.

Studija G. Hoffmana predstavlja vrlo vrijedan doprinos inače relativno obilnoj literaturi o bivšoj Austrougarskoj monarhiji. Autor s pravom ističe da je slom bivše habsburške monarhije označio najznačajniju promjenu političko-geografske strukture Evrope u novijoj historiji. Polazeći od poznate činjenice da je raspad bivše monarhije određen kombinacijom vanjskog pritiska i unutrašnje dezintegracije, G. Hoffman ističe da je posljednja uvjetovala prvu. Kritička analiza uzroka postanka, razvoja i posljedica nacionalizma kao glavne snage koja je odredila unutrašnju dezintegraciju, zahtijeva prvenstveno studiju strukturalnih i funkcionalnih nedostataka Austrougarske kao političko-geografske cjeline. Autor naglašava da je Austrougarska, usprkos svog prelaznog položaja između maritimne i kontinentalne Evrope primarno bila srednjepodunavska država. Takav položaj pružao je znatne potencijalne mogućnosti za formiranje snažnog jedinstvenog ekonomsko-geografskog prostora. Geografska struktura Austrougarske određena razno-

likim srednjepodunavskim baznim prostorom s posebnim vanjskim ali važnim perifernim područjima (Galicija i Jadransko primorje sa zaledem) tražila je specijalan tip državne organizacije. No u još većoj mjeri, specijalan tip državne organizacije tražila je izvanredno heterogena nacionalna, kulturna i ekonomska struktura.

Pretvaranje historijski nastalog interno heterogenog prostora bivše AU monarhije u modernu državu čiji bi *raison d'être* suvereno dominirao i potisnuo sve centrifugalne snage nametao je potrebu kompletne transformacije interne strukture i razvoj specijalnog tipa državne organizacije. Umjesto toga zbog »kapitulacije pred mađarskom veleposjedničkom oligarhijom« stvoren je neadekvatni tip dualne državne organizacije. Autor smatra da su mogućnosti za daljnji život Austro-ugarske monarhije postojale još i u vrijeme prvog svjetskog rata. One su, međutim, ovisile o volji i spremnosti države da kompletno transformira svoju strukturu u smislu razvoja federacije. Geografski osnovi za život bivše monarhije su postojali (iako nisu bili povoljni u onoj mjeri kako su to neki autori tvrdili). Raspad je prema tome određen prvenstveno unutar-njom dezintegracijom zbog nedostatka adekvatne društveno-političke organizacije bazirane prvenstveno na temeljitoj i dobroj spoznaji geografskih problema.

Studija G. Hoffmana je nesumnjivo vrlo vrijedan prilog historijsko-geografskoj i političko-geografskoj literaturi posvećenoj problematici bivše Austrougarske monarhije.

V. Rogić

PICARD A., *Contribution a l'étude du Suedfoehn d'Innsbruck*. Centre de recherches et documentation cartographiques et géographiques Mémoires et documents, tome X fasc. 1, Paris 1964.

Klima i vrijeme alpskih krajeva ne mogu se zamisliti bez föhna čiji se utjecaj ne iscrpljuje samo u utjecaju na klimatske elemente

(temperatura i suhoća zraka, kopnjenje snijega itd.). Samo oni koji žive u tim krajevima, ili su privremeno boravili ondje, znadu kolike psihičke promjene i teškoće nastaju u čovjeku pod njegovim utjecajem. Otuda i golema njegova praktična važnost. To je razlog da je föhn, njegova priroda i geneza, dobro proučen na što ukazuje izuzetno opsežna literatura koju citira autorica. Problem je toliko kompleksan i važan da se autorica odlučila samo na studij južnog föhna u Innsbrucku, mjestu koje se smatra klasičnim područjem djelovanja föhna. Tu je on najbolje upoznat, jer ga dugo sistematski istražuju brojni specijalni instituti i institucije.

Ova monografija sa 116 stranica je plod iscrpnog kvantitativnog istraživanja, a težište je postavljeno na studij sinoptičke situacije koja uzrokuje föhn, odnosno situacije kad se föhn potpuno razvije. Detaljno je statistički analizirana frekvencija föhna, njegova sezonska učestalost, modifikatorski utjecaj reljefa, mehanizam zagrijavanja itd. sve s ciljem da se utvrdi njegova važnost u praktičnom životu. U ovom radu su korišteni podaci brojnih sondiranja koja su utvrdila genetsku vezu föhna i jakih zapadnih strujanja na velikim visinama, pa se njegova pojava dovodi u vezu s apsolutnom topografijom plohe od 500 mb; međutim, njegova prizemna svojstva bitno ovise o reljefu.

T. Šegota

BALDACCIO O., *Trombe marine in Italia*. »Bollettino della Società geografica italiana«, br. 1—3, Rim, 1966, str. 1—21.

Autor smatra da pojava »tromba marine«, koja se pojavljuje na pojedinim površinama ne smije biti ignorirana od geografa. Svakako, ističe autor, ne treba brkati trombe i silovite prolome oblaka ili oluje sa žestokim udarima vjetrova i kiše.

Ponajčešće opise morskih tromba nalazimo u novinskim vijestima, je se sprave za mjerenje redovito pokvare, a novine opisuju ponajče-

šće dnevne pojave, te o počinjenim štetama i žrtvama, dok opisa o začetku trombe nema. Pošto su, prema tomu, vijesti o morskim trombama u Italiji oskudne, nije još moguće odrediti površine veće učestalosti, premda se u članku govori o većem broju ovakvih nepogoda.

Autor smatra da je morska tromba (tromba marina, Waterspout, Wasserhose), tromba koja nastaje na donjoj strani oblaka, pa se protegne do mora vertikalno ili nagnuto. Interesantno je pri tome da ovakva tromba diže sa vodene površine prskavu pjenušavu masu morske vode. Osim toga, pored glavne trombe često se simultano pojavljuju iz istog kumulusa i sate-litske trombe. Stoga se može govoriti o tipovima pojedinih tromba.

Baldacci insistira na preciznu nomenklaturu i definitivnu terminologiju i želi da se tačno identificiraju kopnene i morske površine na kojima se trombe javljaju. Premda morske trombe ne predstavljaju opasnosti kakve nastaju od tornadosa, one ipak predstavljaju naglu formaciju dostižući ponekada strahovitu destruktivnu žestinu.

A. Jutronić

BUCHNER NIOLA D., *L'isola d'Ischia. Studio geografico. »Memorie di geografia economica e antropica«, Sv. 3., Napoli, 1965, str. 155.*

Površina otoka Ischia iznosi 46,3 km², a dubina morskog kanala do kontinentalne tirenske obale ne prelazi 25 m. Nakon prvog poglavlja u kojemu autorica govori o fizičkim osobinama otoka i zatim o historijsko kartografskom predočivanju otoka, prelazi u trećem poglavlju na stanovništvo. Godine 1532. otok je brojio oko 4200 stanovnika, a krajem istog stoljeća već 11 000. Više-manje taj broj odgovara izvještajima biskupskih vizitacija 1678 i 1683. Godine 1802. otok ima 24 000 stanovnika, a skoro istu vrijednost iskazuje i popis od 1861. Prema popisu od g. 1961. otok ima nešto preko 34 000. Posebno se au-

torica zadržava na migracionim kretanjima. Emigracija je jača u poljodjelskim općinama Barano, Serrara-Fontana i Forio, dok je u drugim minimalna, a ponegdje je jače imigraciono kretanje. U daljnjem izlaganju autorica proučava naseljavanje i razvoj pojedinih središta, govori o gradskim i seoskim tipovima kuća, privremenim skloništim, kao i trogodišnjim. Posebno se osvrće na privredne prilike. Do pred nekoliko godina najvažnije je bilo vinogradarstvo, ali govori i o drugim granama, te parceliranom vlasništvu, pa i o ribarstvu i pomorstvu. Posljednjih godina, naročito od 1950, razvija se turizam. U tom pogledu otok je bio i prije poznat zbog banja, ali se sada diferencirao u banjski, klimatski i morsko-kupališni prema mjestima kao Lacco Ameno, Casamicciola, Florio i Sant' Angelo. Autorica ističe da turizam s godine na godinu stalno napreduje od 1956 do 1963. U pogledu pristizanja stranaca na prvom mjestu dolaze Nijemci (60 posto), zatim slijede Englezi i Švicarci. Ovo turističko kretanje u znatnoj mjeri je utjecalo na otočku ekonomiku. Cijenjeni se da je 1963. ostalo na otoku oko 9,3 milijarde talijanskih lira.

A. Jutronic

CARACI G., *Il falso del secolo: la «Vinland Map»*. Bollettino della Società Geografica Italiana, br. 4—6, Rim, 1967, str. 178—214.

Nije prvi put da talijanski geograf Caraci piše o Kristoforu Kolumbu i otkriću Amerike. Tako sam se na primjer već jednom u Geografskom glasniku (sv. 13, 1951) osvrnuo na Caracijev rad »Cristoforo Colombo ed i viaggi dei Normani«. Stoga Caraci prigodom štampanja knjige *The Vinland Map and the Tartar Relation* (Yale University), autoritativno i analitički polemizira uglavnom s jednim od pisaca R. A. Skeltonom, za koju knjigu Caraci veli da je postala bestseller, te je naišla na živo interesiranje u Americi (1965). Caraci u sadanjem svom članku pobija tvrdnje i upozorava na neodrživost Skeltonovih postav-

ki. Ujedno Caraci predbacuje historičarima koji pokušavaju prikazati putovanja Vikinga, odnosno Normana, kao predkolumbijska otkrića, jer time žele umanjiti važnost Kolumbove ekspedicije i njegovih zasluga kao prvog i stvarnog otkrivača Amerike.

A. Jutronic

KOLOSOVA A., *Tendencii rosta malih gorodov S.S.A. Voprosi geografii*, sbornik 66. Goroda mira, str. 153—167. Izdateljstvo »Mislj«, Moskva, 1965.

Sve veći porast velikih gradova SAD ne odvraća pažnju naučnika, demografa, sociologa i geografa od proučavanja razvitka i ostalih problema malih gradova. Broj malih gradskih naselja u SAD je veliki. Gradskih naselja od 2,5 do 5 000 stanovnika bilo je 1960. godine 7580, ili 6 posto svih gradskih naselja. Gradova sa 5—10 000 stanovnika ima 9779, ili 7 posto od ukupnog broja gradskih naselja. Gradova sa stanovništvom od 10—25 000 ima 17 446, što čini 13,4 svih gradskih naselja SAD. Ukupan broj gradova do 25 000 stanovnika je 35 491, odnosno, 27,3 posto svih gradova SAD. U gradskim naseljima do 25 000 stanovnika, godine 1960., živelo je 45,9 miliona stanovnika, odnosno, 25,5 posto od ukupnog broja stanovnika SAD. Najveći broj malih gradova nalazi se na severu (55,3 posto), zatim na jugu (31,3 posto) i zapadu (13,4 posto). U državama Vajoming, Južna Dakota, Misisipi, Arkanzas, Zapadna Virdžinija, Vermont i Aljasci u gradovima do 25 000 stanovnika živi 45—55 posto od ukupnog broja stanovnika, a u državama Men i Ajdaho taj procenat se kreće između 60 i 80.

U daljnjem izlaganju autor je male gradove SAD po funkcijama i njihovim osnovnim karakteristikama izdvojio u 10 grupa, i to: 1 — trgovački centri poljoprivrednih oblasti, 2 — rudarski centri, 3 — centri drvne industrije, 4 — centri prerađivačke industrije, 5 — saobraćajni čvorovi, 6 — »Satelitski gradovi«, 7 — administrativni centri,

8 — turistička mesta, 9 — školski- Univerzitetski centri i 10 — vojni centri. Za veći broj gradova je karakteristično da obavljaju dve pa i tri funkcije. Iz ove grupe gradova najbrojniji su saobraćajno-trgovački centri i trgovačko administrativni centri poljoprivrednih reona. Broj stanovnika u ovim gradovima u 1960. godini kretao se u proseku od 6,1 do 9,1 hiljada.

Trgovački centri poljoprivrednih reona snabdevaju farme svim neophodnim mašinama i drugom industrijskom i prehrambenom robom, koja se na farmama ne proizvodi, a takođe, vrše otkup poljoprivrednih proizvoda sa farmi. U državi Ajova na deset hiljada seosko-farmerskih naselja, dolazi 7 malih gradova, u Teksasu 3, Misisipi 2, a u Montani 4. U vezi sa smanjenjem broja farmi, usavršavanjem mehanizacije i transporta broj stanovnika malih trgovačkih centara poljoprivrednih oblasti počev od tridesetih godina ovog veka stagnira, pa čak i opada. Farmeri traže usluge većih centara, a trgovačke organizacije im robu dostavljaju do kuće bez posredovanja malih gradova.

Rudarski centri čine drugu značajnu grupu malih gradskih naselja SAD. U 1960. godini, od 654 hiljada radnika zaposlenih u rudarstvu 101 hiljada je živela u gradovima od 2,5 do 10 hiljada stanovnika. Najveći broj ovih gradova je na teritoriji Apalačkog ugljenog basena, i na jugozapadu zemlje u oblasti naftonosnih polja. Brza mehanizacija rudokopa, kao i smanjenje broja rudnih nalazišta usloveli su opadanje broja zaposlenih, a samim tim i smanjenje broja stanovnika rudarskih gradova. Od 1920. do 1961. godine broj radnika zaposlenih u rudarstvu se smanjio od 1 230 hiljada na 667 hiljada. Izuzetak od ovoga su gradovi naftonosnog reona, koji u vezi novih nalazišta nafte i plina i sve veće potražnje za ovim sirovinama i dalje pokazuju tendenciju porasta. Slični rudarskim centrima su centri eksploatacije šuma i drvne industrije, karakteristični za severozapadni deo zemlje.

U malim gradovima-centrima prerađivačke industrije sa stanovništvom od 2,5 do 10 hiljada stanovnika 1960. godine živelo je 4,8 miliona stanovnika, odnosno, 27,4 posto od ukupnog broja radnika zaposlenih u prerađivačkoj industriji.

Gradova »satelita« sa 2,5 do 25 hiljada stanovnika 1960. godine bilo je 1263. U njima i u 596 manjih naselja na periferijama većih gradova živelo je 13 miliona ljudi. Broj gradova »satelita« i broj stanovnika u njima u stalnom je porastu. Za čitav niz velikih gradova SAD karakteristično je da veoma brzo rastu na periferiji gradeći konurbacione celine sa »satelitskim« gradovima.

Mali gradovi — železnički saobraćajni centri su u opadanju, a pored drumova u porastu što se тумачi promenom strukture saobraćaja. Ovi gradovi brzo se razvijaju i prelaze razmere malih gradova.

Turistički centri razvili su se na Floridi, u Kaliforniji, na obalama Velikih jezera, u severnom atlantskom primorju i državama planinskog Zapada. Odlikuju se sezonskim kolebanjem broja turista koji ih posećuju. Ovi gradovi sa malim izuzetcima rastu veoma brzo.

Nekoliko malih gradova, kao što su Hanover i Darem u Nju Džersiju i Vermilon u Južnoj Dakoti poznati su kao Univerzitetski centri. Osnovani su u 19. veku.

U gradovima-vojnim centrima živi oko 1 milion stanovnika. Godine 1950. u gradovima sa 10 do 25 hiljada stanovnika bilo je 34 vojnih centara. Najveći broj ovih gradova nalazi se u jugozapadnom delu zemlje i njihov broj se stalno povećava.

Opšta karakteristika malih gradova je sporiji porast broja stanovnika u odnosu na velike gradove. Druga karakteristika je da mali gradovi izuzimajući »satelite« velikih gradova i neka turistička mesta sporo povećavaju broj stanovnika, mnogi stagniraju, a za neke je karakteristično konstantno smanjivanje broja stanovnika, te oni lagano odumiru.

S. Stanković

KOSINSKI Z., Warschau. Geographische Rundschau, 17. Jahrgang, Braunschweig 1965, str. 259—269.

WRZOSEK A, i KORTUS B., Krakau. Geographische Rundschau, 17. Jahrgang, Braunschweig 1965., str. 270—277.

Autor prvog članka najpre je prikazao položaj i razvitak Varšave od njenog najstarijeg doba do naših dana. Ali naročita pažnja posvećena je prikazu stradanja pomenutog grada u drugom svetskom ratu kada je poginulo 600 000 do 800 000 stanovnika. Od toga 300 000 bili su Jevreji. Ostala piščeva izlaganja sadrže prikaz posleratne obnove Varšave. Zatim se govori o njenim današnjim privrednim mogućnostima i savremenom liku grada.

Autori drugog nešto kraćeg članka proučili su Krakov treći po veličini poljski grad (posle Varšave i Loda). I u njemu najpre je reč o istorijskom razvitku Krakova od najstarijeg doba do danas. Zatim sledeju izlaganja o kretanju broja stanovništva i o privrednoj strukturi.

J. F. Trifunoski

LUKNIŠ M. — PLESNIK P., Nižiny, kotliny a pohoria Slovenska. Bratislava 1961., str. 1—138.

U toku 1961. g. u Bratislavi objavljena je kratka regionalno-geografska monografija Slovačke. Ona je rezultat zajedničkog rada: napisali su je prof. M. Lukniš i docent P. Plesnik sa univerziteta u Bratislavi.

Prvi, kraći deo monografije (str. 7—38) upozna je čitaoca sa opštim regionalno-geografskim odlikama Slovačke. U njemu je reč o sastavu zemljišta, reljefu, podneblju, hidrografiji, pedološkom tlu, biljnom pokrivaču i životinjskom svetu.

Drugi deo (str. 39—119) upozna je čitaoca sa geografskim odlikama pojedinih oblasnih celina Slovačke. Najpre je reč o nizijama, potom o kotlinama, i na kraju o planinama. Slovačka je pretežnije planinska

zemlja i prikaz odlika planinskih oblasti zauzima najveći broj strana.

J. F. Trifunoski

PAGNINI M. P., La casarurale nel Carso triestino. Atti del Museo Civico di Storia Naturale, Vol. XXV, Fasc. 5., No. 5, Trst, 1966, str. 107—137 sa 64 fotografija i 8 skica;

PAGNINI M. P., Appunti per uno studio sulla gerarchia dei centri nella regione. »Prospettive regionali«, Udine, 1967.

Rad o seoskim kućama u tršćanskom krasu uzima u obzir sadanju političku granicu i odnosi se na prostor između izvora Timave i toka Rozandre. U toj zoni, još postoje tipične i tradicionalne seoske kuće. Pored stambenih kuća uzete su u obzir takoder i »casite«, koje odgovaraju našim poljskim kućicama (bunjama), kao i privremene nastambe. Autorica nastoji postaviti vezu ambijentalnih prilika i čovekovih potreba, koje navode čoveka da gradi svoje zgrade sa posebnim strukturalnim i spoljašnjim karakteristikama, koje se javljaju ne samo u tipovima zgrada već i u tipu naselja.

Za drugu svoju interesantnu temu autorica je odabrala ispitivanje u provinciji Gorice i Udina (Videm). Prema specijalnim zanimanjima u trgovini, ugostiteljstvu, javnim službama, higijeni, sanitetu, privatnoj nastavi, zabavnim priredbama i drugim strukama, aktivno stanovništvo je u 43 općine podijelila u 3 sektora. Na osnovu Godlundova indeksa tj. odnosa broja sveukupnog stanovništva u općinama i broja stanovništva zaposlenog u trgovini na malo i službama, autorica je podijelila općinska središta u 5 grupa sa posebnim nazivima: ispod indeksa 3,3 borgata-mercato, od 3,5 do 4,4 località-mercato, od 4,5 do 5,4 područni gradovi, od 5,5 do 6,4 okružni gradovi i od preko 6,5 teritorijalni gradovi. Općina iznad 10 000 stanovnika ima 10 kao npr: Udine (86 188), Gorica (42 187), Pordenone (34 055), Monfalcone (Tržič, 26 818), Candroipo (11 790), S. Vito al Taglia-

mento (11 298), Cividale (Čedad, 10 799) i Tarcento (Tarčent, 10 115).
A. Jutronić

RICHTER K., Veränderungen in der Landnutzung Finisch-Lapplands. Leipziger geographische Beiträge, Leipzig 1965., str. 159—165.

Ovo je zanimljiv članak u kome je prikazana do sada slabo poznata oblast — finski deo Laponije. Težište članka predstavljaju odeljci sa prikazom novijih promena nastalih u privredi pomenutog dela finske teritorije.

Finski deo Laponije zahvata površinu od 99 130 kv km i njoj ima samo 203 771 stanovnik. Iako sasvim retko naseljena pomenuta oblast od 1950. g. doživljava znatan napredak u povećanom stočarstvu. Brzo je rastao poglavito broj ovaca, govoda i svinja.

Finski deo Laponije doživio je i poljoprivredno-tehnički napredak: 1941. g. tamo je bilo samo 79 traktora, dok se 1957. g. njihov broj popeo na oko 1 500. Stoga je povećana teritorija sa kulturama koje mogu uspevati na znatnijim geografskim širinama.

J. F. Trifunoski

DELLA VALLE C., La nascita di una «città nuova» nella Pianura Lombarda. »Bo-

lletino della Società geografica italiana», fasc. no. 4—6, Rim, 1967, str. 215—228.

Novi grad Zingonia nastaje na oko 30 km sjeveroistočno od Milana, Blizu Bergama i industrijskog centra Dalmine, uz autostradu Milano — Venecija. Novi grad je projektiran s potrebnim radnjama i ustanovama za oko 50 000 stanovnika. Za kompletnu izgradnju predviđene su tri vremenske faze. U izgradnji je prva faza, tj. uglavnom gradsko središte i južni dio. U ovoj zoni već su podignuti brojni industrijski kapaciteti. Od planiranih raznovrsnih 1000 radnja, do ljeta 1966. bilo ih je stotinjak, dok je drugih stotinu bilo u pripremnim fazama. Od tada je aktivirano još oko 60, od kojih neke strane, što znači da se i prekoalpski kapital zainteresirao za Zingoniu. Industrijska postrojenja pokazuju veliku različitost. Zastupljeni su: prefabrikacija armiranog betona, proizvodnja pukućstva (drvenog i metalnog), specijalnog čelika i aluminija, električnih motora, elektronskih aparata, sintetičkog materijala, peći na gas, ventilatora i dr. U industriji je do kraja 1966. godine bilo zaposleno 1000 osoba, a 400 na izgradnji novoga grada. Najveći dio ovih radnika potječe iz susjednih općina.

A. Jutronić

KARTE I ATLASI

DEUTSCHER GENERAL ATLAS, 1:200 000, Mairs Geographischer Verlag, Stuttgart 1967.

Epitet »opći« je neobičan u ovom atlasu, koji je zapravo novi po koncepciji, a dijelom i izvedbi. Radi se o velikom atlasu formata 37,5/27 cm, sa ukupno 423 stranice. To je detaljna predodžba prostora SR Njemačke, s osobitim akcentom na prometne veze.

Pregled sadržaja i osvrt na pojedine njegove djelove dat će najbolji uvid u atlas, koji ima dva glavna dijela: 1. zonalno povezani listovi u mjerilu 1:200 000 i 2. re-

gistar imena s nizom dopunskih obavještenja. Osvrnuti ćemo se redom i na ostale, opsegom manje dijelove i na kraju na atlas kao cjelinu.

Poslije uobičajenih općih podataka i predgovora, koji su paginirani rimskim brojevima I — VI, slijedi sadržajni dio atlasa podijeljen u sedam odjeljaka. Radi lakšeg korišćenja listovi pojedinih odjeljaka su na kutnim dijelovima označeni zasebnim bojama.

1. Pregledna karta Njemačke 1:3 000 000 (tamno siva boja) dana na dvije stranice (2—3)

prikazuje Njemačku u cjelini. Kao većina njemačkih izdanja i ovaj je atlas konsekventan jednom anahronizmu. Naime, državnim granicom na istoku obuhvaćen je prostor predratne Njemačke, a danas Poljske sa oznakom — »pod poljskom, odnosno sovjetskom upravom« — Međutim, ovaj postupak nije u skladu sa sadržajem atlasa, koji detaljnijim i tematskim kartama obrađuje samo teritorij SR Njemačke.

Već na ovom atlasnom listu, a osobito će to biti izraženo na slijedećima, izborom intenzivnijih boja, poenta je dana saobraćajnicama, koje su klasificirane u pet kategorija (postojeće i u gradnji). Hipso metrijska skala izražena je nježnim nijansama. Plava boja, kojom je predstavljeno gorje izaziva asocijaciju na visoke, snijegom prekrivene planine, a ne srednje gorje kakvo je upravo ovo. Prema nizinama ona prelazi u vrlo blagi žuto-zeleni ton. Batimetrija nije izdiferencirana. Ovakva tehnika bojadisanja primjenjena je i u atlasnim listovima krupnijeg mjerila. Iako su boje općenito mirne i nenametljive, one jasno izdvajaju geografske elemente prostora.

2. Njemačka i susjedni krajevi 1:1 500 000 (crvena boja). Ovaj se dio sastoji iz četiri dvostruka lista (strana 5—12). Uz Njemačku jedino je Benelux obuhvaćen u cjelini. Austrija je ostala bez neznatnog dijela na jugu, a Čehoslovačka na istoku (str. 11 i 12). Pregledni listovi ovog dijela atlasa u crtani su unutar većih preglednih listova Evrope. Napred opisana tehnika boja vrijedi i za ove karte. U skladu s mjerilom ovi listovi daju i nešto detaljnije informacije, što se vidi iz tumača znakova (str. 4). Uzbrojčano i grafičko dato je i neposredno mjerilo, a izbor projekcije omogućuje njegovu primjenu u većem dijelu karte u meridionalnom pravcu. Bilo bi bolje da te karte prethode prvom dijelu tj. preglednoj karti Njemačke. Time bi bili zadovoljeni principi od šireg, daljeg, nepoznatog ka užem, bližem, poznatom. No, međutim, vodeći računa o samom naslovu, očito je da su dosada spomenuti dijelovi se-

kundarni. Ali i u tom slučaju nebi bila suvišna kao uvodna, politička karta Evrope u sitnome mjerilu sa naglašenim granicama, odnosno prostorom Njemačke, osobito Zapadne.

3. Suvremena republika Njemačka 1:200 000 (ljubičasta boja) str. 13—118. Ovo je glavni dio atlasa. Na 53 dvostruka atlasna lista, zonalno povezana predstavljen je u mjerilu 1:200 000 vrlo detaljno prostor SR Njemačke. Suvišno je dakle, naglašavati bogatstvo sadržaja, kojeg ovaj dio atlasa donosi. On je pouzdan informator prostornog inventara. Prikazuje svako naselje, svaki dio grada, svaku ulicu i važniji put, svaki most, svaku željezničku prugu, svaki kolodvor, kao i administrativne granice. S osobitom su pažnjom i preciznošću uneseni putevi, svrstani u deset grupa. Tako atlas predstavlja, kako se u uvodu kaže enciklopediju zapadno-njemačke prometne mreže. Kako bi što dulje ostao aktuelan, potrebna je bila tijesna suradnja s mjerodavnim institucijama. S odgovarajućim simbolima ucrtani su tako i putevi svih kategorija čija je izgradnja tek u planu kroz slijedećih niz godina. Kako je već spomenuto na ovim su listovima najistaknutiji saobraćajni pravci prikazani u nekoliko intenzivnih boja (crvena, narandasta, lila). Uz njih je znatan udio zelene boje — za šumske komplekse i nacionalne parkove. Svi su ostali elementi prikazani u mirnim tonovima. Umjesto najčešće crnih simbola za naselja, ovdje je primjenjena blaga, siva nijansa. Stoga lako obuhvaćaju svako selo i zaselak, listovi ne djeluju prenatrpano. Osjetno su uočljiviji natpisi, nego li sami simboli. Inače je nomenklatura vrlo lijepo i čitljivo ispisana, pa čak i u uvjetima kada se unutar kvadrata 10/10 cm niže preko 70 imena (napr. str. 57, 99 itd). Visinom (od 0,05 — 0,7 cm) i debljinom slova izdiferencirani su veličina i važnost naselja. Njihov administrativni status rješen je potcrtavanjem debelom, tankom, dvostrukom ili isprekidanom linijom. Za kartografsku podlogu primjenjena je internacionalna UTV mreža, a potpuno su apstrahirane geografske koordinate.

U vezi s time primjenjen je i specifičan, nov sistem pronalaženja geografskih imena u atlasnim listovima. Sastoji se iz celuloidnog lista atlasnog formata na kojem je u crtano 25 polja podijeljenih u tri grupe (jedno središnje, 12 unutarnjih i 12 vanjskih). Polja su numerirana brojevima od 1—12 u smjeru kazaljke na satu, a svaki broj označava istovremeno jedno vanjsko i jedno unutarnje polje. Pronalaženje je vrlo jednostavno i brzo. Sistem vrijedi samo za ovaj dio atlasa tj. za karte 1:200 000. Kao mali nedostatak ovome, inače vrlo uspjelom izdanju navodimo pomanjkanje registra za ostale atlasne listove sitnog mjerila.

4. Planovi gradova različitih mjerila (modra boja) str. 120—150 su organska dopuna prethodnom dijelu atlasa. Dati su planovi 15 većih i važnijih gradova svrstanih abecednim redom: Berlin (1:25 000), Bonn-Bad Godesberg (1:29 500), Bremen (1:23 500), Dortmund (1:20 000), Düsseldorf (1:30 000), Duisburg (1:22 400), Essen (1:20 000), Frankfurt (1:28 000), Hamburg (1:30 000), Hannover (1:20 000), Köln (1:20 000), München (1:29 000), Nürnberg-Fürth (1:26 500), Stuttgart (1:20 000), Wuppertal (1:25 000). Kao redovno i ovome dijelu prethodi tumač znakova. U planovima prevladava roza nijansa (za izgrađeni prostor), a zatim zelena.

5. Evropa 1:4 500 000 (zelena boja) prikazana je na 5 dvostrukih listova (str. 151—160). Dosljedno dosadašnjem prikazu, ove nas karte informiraju o cestovnom, pomorskom i avionskom saobraćaju u evropskim državama. Izostavljene su željezničke pruge. Očita je disproporcija cestovne mreže, odnosno autoputeva I reda (autobahna) među evropskim zemljama. Najviše ih ima u SR Njemačkoj (str. 155), nešto u Engleskoj, Italiji i Francuskoj.

Autoput Bratstva-Jedinstva od Ljubljane do Devdellje uvršten je u ovu grupu (str. 159), iako po svojim kvalitetama to nije. Pojava se može možda samo djelomično opravdati činjenicom boljeg poznavanja i detaljnije obrade vlastitog

prostora i obrnuto. Geografska imena pojedinih država reproducirana su prema originalnim izvorima što se rijetko susreće u njemačkim izdanjima ovog ranga.

6. Kazalo imena mjesta (svijetlo modra boja) str. 162—423 predstavlja najopsežniji dio atlasa. Odnosi se samo na karte 1:200 000. On donosi cca 82 000 naziva složenih abecednim redom i četverostupačno tiskanih petitom. Imena mnogih većih gradova se zbog njihove teritorijalne podjele ponavljaju npr. Stuttgart oko 50, a München preko 60 puta). Vrijednost registra može se sagledati i kroz slijedeći podatak. Uz navedeni broj naziva on daje i cca 350 000 raznih obavještenja. Tako uz oznaku položaja, koji nije kao obično određen geografskom dužinom i širinom, već napred opisanim posebnim sistemom, slijede ostale informacije date simbolima, te slovnim i brojčanim pokazateljima. Obavještenja se odnose na: poštu, promet, udaljenosti itd. Ovako bogatom i sadržajnom registru prethode općenite napomene, tumačenje sistema za pronalaženje geografskih imena, tumač simbola i na kraju opširni opisi nekih primjera iz registra. (str. 161).

7. Dodatak »Specijalne karte i drugi podaci« (žuta boja). Ovaj zaključni dio atlasa donosi uz devet tematskih karata Njemačke i mnoga druga obavještenja kao npr: lokacije odmarališta sa mogućnošću noćenja uz autoput, saobraćajne znakove u Njemačkoj, registarske oznake vozila pojedinih gradova, tabelu međusobnih udaljenosti za 120 mjesta i dr.

Tematske karte su dane u mjerilu 1:2 000 000 i 1:1 800 000. One sintetiziraju i pregledno prikazuju elemente uključene već i u prethodne dijelove atlasa. Tako npr. donosi se lokacija benzinskih stanica uz autoputeve; rasprostranjenje prirodnih parkova; željeznička mreža; avionske linije; vodeni plovni putevi; administrativna podjela i drugo. Iako karte obuhvaćaju i prostor Demokratske republike Njemačke zbog neraspoloživih podataka navedeni

su elementi samo djelomično za nje-ga dani. Iscrpe legende omogućuju obilno korištenje. Tehnička izrada tematskih karata prilagođena je ci-lju, te je i ova zaključna dopunska serija vrlo uspjela.

Ukusnom opremom, prvorazred-nim materijalom, tehničkom dotje-ranošću, izdavač nam je prezentirao lijepo, a karakterom sadržaja vrijedno izdanje. Zbog obilja po-dataka kakvi se traže u suvreme-nom životu, »Deutscher General At-las« ima veliko praktično značenje, ali je nepodesan za korištenje iz- van kuće. Njegovo je značenje oso-bito veliko u nacionalnim okvirima, a privlači odgovarajući interes i iz- van granica. On će sigurno dati po-ticaj drugim nacijama za ovakvim, u suvremeno doba neophodnim iz- danjem.

P. Novosel

WITT W., »Thematische Kar- tographie, Methoden und Probleme, Tendenzen und Aufgaben«, Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplan- nung, Abhandlungen, Band 49, Gebrüder Jänecke Verlag, Han- nover 1967, 776 str. (uklj. 109 ka- karata i crteža).

Autor je sažeo svoja dugogodiš- nja iskustva i prezentirao djelo ko- je je istovremeno i priručnik za primijenjenu-tematsku kartografi- ju i iscrpni naučno-stručni rad za to područje. Detaljniji uvid u ovu opsegom obimnu ediciju zadovoljit će interes svakoga tko se bavi te- matskom kartografijom ili u svo- jem radu osjeća potrebu za kar- tografskom analizom i dokumenti- ranjem. Prikazane su razne moguć- nosti korištenja kartografskih me- toda, razrađena je tehnika karto- grafske obrade za razna područja istraživanja, a s nizom izvrsnih pri- mjera ukazano je na izvanredne mogućnosti što ih kartografija pru- ža i kao metoda inoformacije i kao uvjerljiva argumentacija i kao me- toda provjere naučno-istraživačkih spoznaja.

U prvom dijelu obrađena su »načelna pitanja«. Dat je kraći pri- kaz današnjeg stanja tematske kar-

tografije, a zatim se razrađuju op- će definicije raznih vrsti karata, te uloga tematske kartografije u pra- ksi. Pitanja se razrađuju u sažetom i sistematiziranom udžbeničkom sti- lu, što je slučaj i u nekim drugim dijelovima ove edicije.

U drugom dijelu obrađuju se »sredstva i oblici kartografskih pre- dođžbi, te odgovarajuće osnove i izvori«. Ovaj dio ima obilježje je- dnog iscrpnog kartografskog teh- ničkog priručnika. Izvrsno su obra- đena pitanja simbolike i tehnike is- crtavanja karata i to kako u crno- -bijeloj tehnici, tako i u bojama. Razrađene su metode konstrukcije diagrama i kartograma; ilustrirane su, između ostalih, npr., konstruk- cije trougaonih koordinata, polaro- idnog koordinatnog diagrama, raz- ne metode prikazivanja klimatskih obilježja, kružnih i kvadratnih dia- grama itd. Obrađeno je pitanje oda- biranja mjerila karte, a date su i orijentacione upute u pogledu iz- vora podataka i osnova za karto- grafsku obradu.

U trećem dijelu obrađuju se pi- tanja u vezi »analitičkih karata«; autor ih dijeli u dvije skupine: (1) »kvalitativne karte« obuhvaćaju eg- zaktan prikaz razmještaja odrede- nih fizičkih sadržaja u prostoru, bi- lo u izričitoj mjerilu ili u sim- bolici; govori se o »dvostrukom li- cu« karte, kod čega se misli na geo- grafsku predodžbu kao osnovu i razmještaj određenih aktivnosti i sadržaja, kao konačni oblik predo- džbe; (2) »kvantitativne karte« o- buhvaćaju po autoru čitav niz izo- linijskih karata, čija je svrha da jednostavno i uočljivo ilustriraju intenzitet i prostorni razmještaj od- ređenih fenomena. Razrađen je me- tod konstruiranja, a dat je i niz primjera vremenskih karata na šem- atskoj, odnosno egzaktnoj geo- grafskoj, osnovi, izohronih karata, postupak izračunavanja težišta na- seljenosti itd. Zatim se razrađuje pojam »apsolutne« i »relativne« kar- te.

U četvrtom dijelu se govori o »upućivanju, određivanju tipova i kartografskoj sintezi«. Dat je siste- matizirani pregled metoda kombi- niranih karata (kompleksne karte i karte sinteza), raznih grafičkih metoda i metoda prekrivanja ka-

rata. Posebno se govori o statičko-prostornim korelacijama i problemu razgraničenja regija i o matematičkim osnovama za izradu karata »gustoća«. Razrađuje se pojam »mikrogeografije« i »makrogeografije«, u okviru čega autor zaključuje da se makrogeografske analize odnose na razradu određenih »sistema« i »modela« (u stvari ekonomski deduciranih hipoteza o strukturi datog prostora). Posebno je obradeno pitanje koncipiranja geografsko-statističkih tipologija na osnovu kombinacije više raznorodnih obilježja, te mogućnost primjene kartografskih metoda kod regionalizacija i kao metod planerske sinteze.

U petom dijelu se obrađuje pitanje »tematskih atlasa«, unutar čega se razlikuje »stručna« (9 skupina), odnosno »kompleksna regionalno-nacionalna« kategorija. Posebno je interesantan pregled kompleksnih regionalnih i nacionalnih atlasa po pojedinim državama i dijelovima svijeta. U tom vrlo iscrpnom pregledu autor nažalost nije mogao bilo što značajnije konstatirati za Jugoslaviju.

Svako poglavlje je bogato ilustrirano uzornim kartama i crtežima, a zaključeno iscrpnim pregledima literature.

U predgovoru prikazanog dijela se kaže da »predodžbe prikazane kartama predstavljaju jedan od osnovnih oblika za opisivanje strukture i funkcije jednog prostora. Karta je nezamjenjivo sredstvo za razumijevanje složenih i promjenljivih odnosa između društva i gospodarstva i kao takva predstavlja značajnu pomoć kod opredjeljivanja za nove ljudske poduhvate najrazličitijih vrsti«. W. Witt je u svojem opsežnom radu to zaista uvjerljivo razradio, pruživši izvrsni priručnik tematske kartografije.

S. Zuljić

ATLAS Československé Socialistické Republiky. Ustřední správa Geodézie a Kartografie. (58 dvostrukih listova atlasa — 85,5/49 cm — i 9 strana registra). Praha 1966.

Čehoslovački naučni radnici, te ustanove koje su osigurale obradu

i izdavanje ovog atlasa, učinili su golemu uslugu svojoj zemlji i ojačali njen ugled u svjetskoj zajednici. Format atlasa je studiozno izabran, tako da bi se dobilo što pogodnije predodžbe CSR, npr. na dvostrukom listu je karta zemlje u 1:1 000 000; to je izgleda bilo odlučujuće. Karte su otisnute na unutrašnjoj strani dvostrukih listova a vanjska strana je korišćena za tekstovna objašnjenja i dopunske predodžbe, te je prostor veoma racionalno iskorišćen. Cijeli atlas ima 258 stranica sa 433 karte, dijagrama i sl.

Uvodni dio daje podatke o sastavu redakcije te navodi imena suradnika, glavne izvore, pregled sadržaja i opće napomene. Dani su i podaci o osnovnoj literaturi. Atlas ima praktičnu zadaću da predoči i u najbitnijim crtama objasni »suvremeno stanje« na čehoslovačkom prostoru; sa tom zadaćom je usklađen sadržaj.

Uvodne karte (listovi 1-4) predočuju položaj i daju pregled CSR; tu su koreografska predodžba, karta administrativne organizacije i podaci o razvoju kartografskog predočivanja. Slijedi serija karata (listovi 5-9) o geofizičkim, geologiji i rudnim ležištima.

Reljef zemlje predočen je na 3 lista (10-12), pedološki podaci su predočeni i obrađeni na jednom listu, a klima na 4 (14-17); slijede predodžbe o vodnim prilikama (listovi 18-20). Predočivanje prirodne osnove završava obradom organskog svijeta a posebno šuma (listovi 21-23).

Nakon obrade prirodne osnove slijedi drugi i veći dio atlasa koji obrađuje socio-geografske probleme (listovi 24-58). tSanovništvo i naselja su predočeni i obrađeni na sedam listova (24-30); industriji je posvećeno devet listova (31-39); poljoprivreda je obrađena na osam listova (40-47); prometu su posvećena četiri lista (48-51) i trgovini dva (52 i 53). Na posljednjih pet listova (54-58) predočena su i obrađena pitanja načina života, odnosno standarda; stanovanje, zdravstvo, socijalno osiguranje, prosvjeta i kultura.

Na kraju je dodan registar naziva.

Nemoguće je u ovom kratkom pregledu izložiti sve kvalitete a još manje bogati sadržaj atlasa. Svaka tematska karta je zorna sinteza bogate naučne obrade. Istaći ćemo samo neke osobine, koje privlače posebnu pažnju; atlas bi zasluživao dužu studiju, na osnovu koje bi se mogao izvršiti odgovarajući osvrt. Zadaća je ovog pregleda da potakne na detaljniji uvid sve one, koji se zanimaju, ne samo za obradenu i predočenu zemlju, već i za djela ove vrste uopće.

Na poledini svakog lista dan je popratni tekst objašnjenja na češkom, sa sadržajima na engleskom i ruskom; svi naslovi su dani na ova tri jezika. U popratnim tekstovima ima veliki broj dopunskih karata i grafikona. Dopunske karte čine posebno bogatstvo atlasa. Radi se o predodžbi i obradi svih problema Čehoslovačke koji se mogu kartografski predočiti.

Prvi dio atlasa predočuje prirodnu osnovu i svaka karta sintetizira kompleksnu i biranu građu. Način predočivanja pažljivo je proučen i tehnički primjerno izveden. Teško je izdvojiti i posebno istaći neku kartu. Zanimljiv je pregled razvoja snimanja, gdje su na primjeru Tabora dani otisci topografskih karata iz 1764, 1844, 1878. i 1961. g. Tu su primjeri katastarskih planova iz različitih vremena. Četiri karte geološkog sastava, tektonike, kvartarnih naslaga i rudnih ležišta daju dobar uvid u međusobnu povezanost. Orografska predodžba (10) zadržava svojom odličnom i ugodnom izradom. Geomorfološke predodžbe (11 i 12) su, ne samo odlična sinteza, već i važan prilog metodi izrade ovih karata. Veoma su kompleksne i uspješno predočene hidrološke karte (18 19). Završna karta ovog dijela zorno predočuje raširenost šuma.

Demografske predodžbe su izuzetno bogate sadržajem, a tehnički veoma uspjele. Upadljiva je razlika između češkog dijela, gdje stanovništvo opada (u nekim općinama i preko 70 posto u razdoblju 1921—1961.) i slovačkog sektora, gdje vidimo obratan tok, u brojnim općinama porast i preko 100 posto. O gustoći stanovništva mogla bi se na temelju karte napisati zasebna

studija; tu su mnoge dopunske karte koje olakšavaju razumijevanje strukture i osobina stanovništva.

Devet karata (31—39) sa brojnim dopunskim daju upravo rentgen-ski uvid u vrste, raspored i različite druge odnose industrijskih grana. Naročito zadržava prva (31) karta, na kojoj su prema broju zaposlenih predočene industrije, a segmentima njihov udio. Osobito impresionira neravnomjernost rasporeda industrije; ističu se tri glavna žarišta: praško, šlezijsko i brnsko; druga industrijska područja znatno zaostaju, a ističu se i prostori bez industrije. Odnosi se još bolje sagledavaju razlikama u pojedinim industrijskim granama. Sagledavanje distribucije i intenziteta, te međusobno poredenje pojedinih industrijskih grana potiču na razmišljanja i zaključke osnovnog značenja.

Poglavlje o poljoprivredi i stočarstvu (listovi 40—47) počinje preglednom kartom i dopunskim kartogramima o korišćenju tla. Predodžba agrarno-producijiskih tipova gospodarstva daje sintezu bogate građe i s metodološkog stanovišta zaslužuje posebnu pažnju. Zornim kartogramima predočene su žetve važnijih kultura. To isto je učinjeno za krmne kulture i stočne prinose. Na posljednjoj karti su sintetički pregledi agrarnog gospodarstva.

Predodžbe prometa (listovi 48—51) odražavaju krvotok nacionalnog života. Predočene su, kako pojedine vrste prometa, tako i prijevoz različitih dobara. Raspored i snaga arterija održavaju dinamiku života i ističu centre, iz kojih zrače glavni impulsi. Dobro dolaze do izražaja, kompleksnim uzrocima uvjetovane, razlike između češkog i slovačkog sektora.

List 52 daje preglede trgovine s inozemstvom i putovanja preko granice. Značajan je usporedni pregled inozemnih trgovinskih odnosa prije i poslije drugog svjetskog rata. Veoma je poučan pregled unutrašnje trgovine (53), na kome se vidi dominiranje glavnih centara, posebno Praga.

Posljednjih pet listova (54—58) obrađuju značajnu i složenu materiju životnog standarda: stanova-

nja, zdravstva, socijalnog osiguranja, sporta, te odgoja i kulture. Na pojedinim kartama i velikom broju kartograma sintetizirana je bogata građa; ovim kartama dolazi do izražaja značenje grafičke predodžbe u rješavanju praktičnih pitanja nacionalne zajednice.

Cehoslovački nacionalni atlas je dokument prvorazrednog značenja; ističe se bogatstvom sadržaja, odličnom stručnom obradom i umješnom tehničkom predodžbom. Format je usklađen s mjerilom osnovnih karata (1:1.000.000), a raspoloživi prostor je veoma racionalno iskorišćen za popratne tekstove i dopunske kartograme.

Sadržaj i prednosti atlasa su tolike, da ih prikaz ne može istaći, jer je tematska karta najkoncizniji i najuspjeliji način predočivanja. Atlas treba neposredno upoznati i studirati. Djelo ima golemo praktično značenje; to je najbolji priručnik koji osigurava da se »razvoj zemlje ne prepusti slučaju«. Uz to praktično značenje, ovaj odlični atlas pridonosi međunarodnom ugledu zemlje. Čovjek se ne može oteći osjećaju žalosti što mi ne samo nemamo takav priručnik već i nema izgleda za skoro ostvarenje.

Cehoslovački nacionalni atlas je bitno pridonio rješavanju metodoloških problema predočivanja i rasporeda građe, te i u tom pogledu zaslužuje osobitu pažnju. Izgleda nam da položaj poljoprivrede između industrije i prometa nije najsretniji; ali to su želje da odlično bude još bolje. Priznanje i pohvala su najadekvatniji izrazi za ovo uspješno dokumentarno djelo.

J. Roglić

BAGROW L. und SKELTON R. A., *Meister der Kartographie*, Safari Verlag Berlin 1964, str. 1 — 579 sa 22 tabele priloga u boji, 118 tabli u umjetnom tisku, 79 reprodukcija karata u tekstu i biografskim dodatkom za 1291 kartografa.

Ovo, upravo raskošno opremljeno djelo, koje ima zadaću da čitaoca upozna sa historijskim razvojem kartografije, predstavlja u stvari prošireno izdanje već pozna-

tog djela L. Bagrowa *Die Geschichte der Kartographie*, koje je Safari Verlag izdao još 1951. godine. Kako je to djelo odmah po svome izlasku bilo rasprodano, a autor djela je u međuvremenu umro, poduzeo se R. A. Skelton, kustos kartografske zbirke British Museuma u Londonu, da ovo djelo nešto dopunjeno ponovo izda. Tako je već 1960. godine izišao iz štampe engleski tekst, 1964. godine izdano je u Harvardu američko izdanje, a iste godine u Berlinu njemačko.

U kratkom referatu teško je dati potpunu sliku tako opsežnog djela. Ono se sastoji iz 16 poglavlja, koja svako za sebe predstavljaju zasebnu sadržajnu cjelinu, ali se ipak međusobno organski povezuju. Razvoj saznanja o kartografskom predočavanju Zemlje kao cjeline i pojedinih zemalja posebno, raspravljaju se na primjerima do sada poznate stare kartografske dokumentacije. Jedan dio te dokumentacije reproduciran je u boji, dok je većina pridodana djelu u tehnički savršenoj crno-bijeloj reprodukciji. Tekst je pisan čitko, bez ulazjenja u detalje i bez kritičkih napomena. Na kraju djela nalazimo abecedni registar sa kratkim biografijama za 1291 kartografa, opsežan popis literature srede po zemljama i tematski, te konačno iscrpan abecedni registar.

Jugoslavenske zemlje spominju se u ovom djelu na nekoliko mjesta. Opširnije podatke o tome srećemo u 13. poglavlju, gdje se prikazuju kartografska djela o Balkanskom poluotoku u doba renesanse. Tu se spominju djela naših Šibenčana Martina Rote-Kolunića i Natala Bonifačića, zatim poznatija djela venecijanskih kartografa kao Gastaldija, Bertellija, Camoccia, Forlanija i dr. Zanimljivi podaci za naše krajeve nalaze se i u 16. poglavlju, gdje se govori o turskim kartografskim radovima o čemu se do sada veoma malo znalo.

Čitajući ovo dopadljivo djelo, čitalac se ne može oteći dojmu da je ono napisano sa jednom posebnom ljubavlju za svoj predmet. Ipak se autoru može pripisati izvjesna kritika u metodi pristupanja historij-

skoj kartografiji. Naime, Bagrow je svoje djelo pisao kao oduševljeni historičar, esteta i istraživač života i načina rada starih majstora-kartografa. Taj metod je za šire krugove čitalaca svakako privlačan, ali zato ostavlja manje mogućnosti za praćenje geografskog sadržaja samih kartografskih djela, što je ned-

vojbeno, geografski gledajući, najbitnije. Međutim, i pored te napomene djelo ovog opsega i namjene pokazuje se kao prvorazredan uspjeh u kartografskoj znanosti, te će kao takvo sigurno dugo ostati kapitalnim djelom na području historije kartografije.

M. Marković